

De nomenclatuur van Speenkruiden (*Ficaria verna* Huds. s.l., Ranunculaceae)

Jan-Frits Veldkamp (Naturalis Biodiversity Center, Postbus 9517, 2300 RA Leiden; e-mail: jef.veldkamp@naturalis.nl)

De nomenclatuur van Speenkruiden (*Ficaria verna* Huds. s.l., Ranunculaceae)

Moleculair onderzoek heeft aangetoond, dat *Ficaria* (Ranunculaceae) niet nauw verwant is met *Ranunculus*. Het genus wordt hier als monospecifisch beschouwd met 7 ondersoorten. Het is een arbitraire keuze of men deze taxa als soorten of ondersoorten moet beschouwen. In de meeste recente literatuur als de laatste, dus dat wordt in het volgende gevolgd. Het type is *Ficaria verna* (= *Ranunculus ficaria*). Benson (1954: 369)¹ wees als eerste het lectotype daarvan aan: *Herb. Linn. 715.12* (LINN) zonder herkomst, maar zeer waarschijnlijk uit Nederland of Zweden. Een ander syntype is *Clifford s.n.* (BM 000628882), vast verzameld door Linnaeus in Cliffords buiten, de Hartekamp, Heemstede/Bennebroek. Deze werd ten onrechte (want later en verkeerde argumentatie) door Sell (1994: 32)² als lectotype aangewezen, waarbij hij de zaak verergerde door deze plantjes te identificeren met een fertiele diploïd zonder okselknolletjes, die in het Verenigd Koninkrijk wel, maar in Zweden nog nooit en in Nederland pas in 1976 geregistreerd werd. In deze landen hebben we een meestal steriele heterotetraploïd met okselknolletjes, die bij in veel recente literatuur (internet!) te boek staat als *R. ficaria* L. subsp. *bulbilifer* Lambinon. Dit is echter de ‘echte’ *F. verna* subsp. *verna* (= *R. ficaria* subsp. *ficaria*). De diploïd moet *F. verna* subsp. *fertilis* (= *R. ficaria* subsp. *fertilis*) heten. Deze staat in de 23^e editie van de Heukels’ Flora van Nederland³ ten onrechte vermeldt als *F. verna* subsp. *grandiflora* (‘Vreemd speenkruid’). Dit is een foute identificatie met een overbodige naam voor *F. verna* subsp. *ficariiformis*. Twee nieuwe combinaties worden voorgesteld.

The nomenclature of Lesser celandines (*Ficaria verna* Huds. s.l., Ranunculaceae)

Molecular research has shown that *Ficaria* (Ranunculaceae) is not closely related to *Ranunculus*. In this study I regard the genus as monospecific with 7 subspecies. It is an arbitrary choice to regard these taxa as species or subspecies. In most of the recent literature a choice has been made for the latter and this is followed here. The type is *Ficaria verna* (= *Ranunculus ficaria*). Benson (1954: 369)¹ was the first to designate a lectotype: *Herb. Linn. 715.12* (LINN) without provenance, but most likely from either the Netherlands or Sweden. Another syntype is *Clifford s.n.* (BM 000628882), surely collected by Linnaeus in the Netherlands on Clifford’s estate the Hartekamp, Heemstede/Bennebroek. Erroneously, Sell (1994: 32)² designated this as the lectotype: too late and with wrong arguments. He exacerbated the situation by identifying this with a fertile diploid without axillary bulbils that does occur in the United Kingdom, but has never been recorded for Sweden and only since 1976 for the Netherlands. In these countries occurs a usually sterile heterotetraploid with axillary buds, that in much recently published literature (internet!) is known as *R. ficaria* L. subsp. *bulbilifer* Lambinon. This, however, is the ‘true’ *F. verna* subsp. *verna* (= *R. ficaria* subsp. *ficaria*). The diploid must be called *F. verna* subsp. *fertilis* (= *R. ficaria* subsp. *fertilis*). This has been taken up incorrectly by Van der Meijden in his 23rd edition van de Heukels’ Flora van Nederland³ as *F. verna* subsp. *grandiflora* (‘Vreemd speenkruid’). This is a wrong identification with a superfluous name for *F. verna* subsp. *ficariiformis*. Two new combinations are proposed.

Inleiding

Volgens Van der Meiden in de 23^e editie van de Heukels’ Flora van Nederland, verschenen in 2005, zouden er “op verscheidene plaatsen ... op buitenplaatsen”

‘Vreemd speenkruid’ voorkomen.³ Van der Meijden noemde dit Speenkruid hier *Ficaria verna* Huds. subsp. *grandiflora* (Robert) Hayek.³ De Nederlandse naam is eigenlijk treffend, want het is met de wetenschappelijke naam van deze ondersoort maar vreemd gesteld. In het volgende tracht ik de weg te schetsen die langs, door, en in de valkuilen en peilloze afgronden van de naamgeving leidt, waar menigeen in gevallen is terwijl hij of zij beter had kunnen weten, of hij of zij van het bestaan van deze valkuilen helemaal geen erg heeft gehad.

Systematiek en naamgeving zijn twee héél verschillende disciplines, de een is biologie, de ander is te zien als een vorm van (patent)recht. Omdat de meeste Gorteria-lezers zelden met naamgevingregels te maken hebben, leg ik in de Bijlage de belangrijkste regels en termen van dit vakgebied uit. Omdat de opvattingen in beide disciplines, systematiek en naamgeving, in de loop van de tijd veranderden, kunnen vroeger genomen beslissingen volgens de opvattingen van vandaag onjuist zijn. Het is een wijdverbreid misverstand dat taxonomen er op uit zouden zijn om wetenschappelijke namen te veranderen, met als extra verdachtmaking, dat zij dan hun eigen naam ter meerdere glorie achter de nieuwe combinaties zouden kunnen plaatsen. Integendeel, de diverse Internationale Codes voor de naamgevingen hebben altijd als een van de eerste principes benadrukt, dat het doel van de regels stabiliteit is! Door de huidige moleculaire analyses en de statistische bewerkingen daarvan (cladistiek) worden er echter nogal wat heilige huisjes omvergegooid, met nomenclatorische consequenties. Terecht schreef Pulle in 1952: “Om stabiliteit te krijgen, moet eerst de wetenschappelijke plantensystematiek vermoord en begraven zijn”.⁴ Maar wetenschap bestaat bij veranderende inzichten, ook in de evolutie en de systematiek, en aan veranderde inzichten zijn consequenties verbonden.

Vooraf bij wijd verbreide planten, met name in Europa, zijn door de eeuwen heen door Jan en Alleman in vaak regionale bewerkingen en obscure publicaties soorten en hun vormen vele malen als nieuw beschreven, of optimistisch opgesplitst (‘splitters’), pessimistisch bijeen gevoegd (‘lumpers’), op grond van de veelal summier beschrijvingen in de literatuur verkeerd geïnterpreteerd of van de ene naar andere rang verplaatst. In het geval van de Speenkruiden zijn soorten en hun vormen ook nog eens heen en weer geschoven tussen de geslachten *Ficaria* Guett. (Speenkruid) en *Ranunculus* L. (Boterbloem). Al met al ontstond er zo een taxonomische en nomenclatorische Speenkruid-chaos rond de kernvragen:

1. zijn *Ficaria* en *Ranunculus* twee verschillende geslachten (genera)? – Zo ja:
2. welke taxa bevat *Ficaria* dan? – En:
3. welke rang en dus naam hebben deze taxa?

Er zijn legio mogelijkheden, zoals beneden gezien kan worden. Hoewel hieronder geprobeerd is orde en duidelijkheid te scheppen in de taxonomische en nomenclatorische Speenkruid-chaos, moet worden bedacht dat elk overzicht, ook deze, vanwege de chaos onvolledig zal blijven.

Ficaria als genus

De eerste vraag is dus: is *Ficaria* een apart ('goed') genus? In veel publicaties wordt het taxon immers tot *Ranunculus* gerekend. Flora-makers schrijven veel van andere auteurs over, anders zou een Flora nooit afkomen, maar het is in de taxonomie en nomenclatuur (helaas volgens sommigen) niet zo, dat als iets 'door iedereen' gezegd wordt (denk aan 'names in current use'), het dan ook de 'waarheid' is. Deze vakgebieden zijn niet democratisch: de meeste stemmen gelden hier niet. De indeling volgt de meest recente taxonomische opvatting, en daarop volgt de nomenclatuur.

Enige jaren geleden verschenen er een paar moleculaire onderzoeken van *Ranunculus* L. in brede zin (*sensu lato*, s.l.).⁵⁻⁸ Bij het eerste onderzoek, van Hörandl et al., kwam *Ranunculus ficaria* L. naast *Ranunculus* in beperkte zin (*sensu stricto*, s.str.) in een basale tak ('clade') van de fylogenie ('stamboom') voor

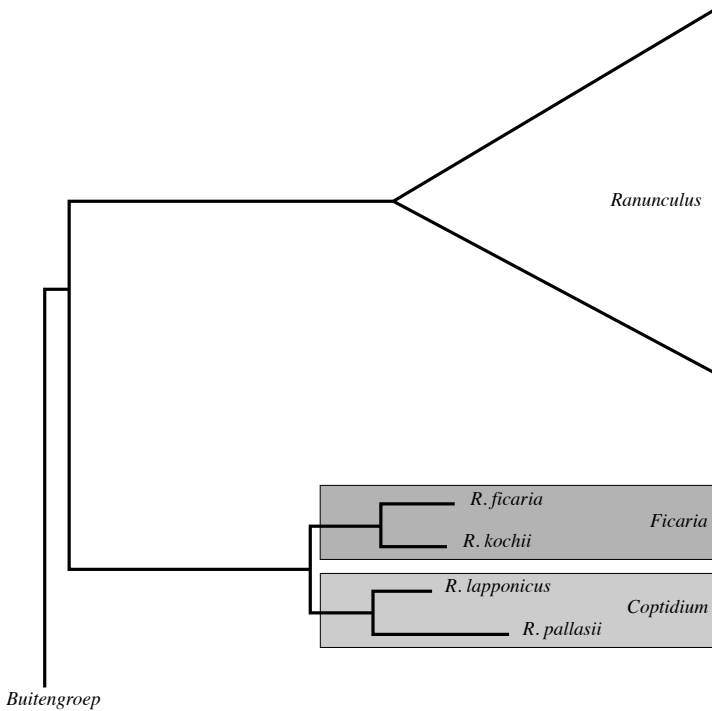

Fig. 1. Sterk vereenvoudigde weergave van het basale deel van de fylogeniereconstructie van het soortenrijke geslacht *Ranunculus* L. (Boterbloem) door Hörandl et al.⁵ gebaseerd op moleculair onderzoek. *Ranunculus ficaria* L. en *R. kochii* Ledeb. vormen een duidelijk van *Ranunculus* s.str. afgescheiden groep, die onderscheiden wordt als het genus *Ficaria* Guett. (Speenkruid). *Ficaria* vormt samen met het genus *Coptidium* (Prantl) Å.Löve & D.Löve ex Tzvelev de zustergroep van *Ranunculus* s.str. [De buitengroep verwijst naar minder verwante soorten die in het verwantschaps-onderzoek ter vergelijking zijn meegenomen.] Illustratie: Hans Kruijer.

samen met *R. kochii* Ledeb. (Fig. 1).⁵ Parallel daarmee stonden twee soorten van het boreaal-arctische genus *Coptidium* (Prantl) Å.Löve & D.Löve ex Tzvelev, en samen vormden ze een zogenaamde zustergroep van *Ranunculus* L. s.str. (Fig. 1). Omdat de positie van het genus *Ficaria* bovendien ondersteund wordt door een aantal morfologische kenmerken, was de conclusie van dit onderzoek: ja, *Ficaria* is een ‘goed’ genus. Bij het tweede onderzoek, van Paun et al., schoven een aantal genera tussen *Ranunculus* en het koppel *Ficaria* en *Coptidium*⁶, en bij twee vervolgstudies, van Lehnebach et al. en Emadzade et al., zijn het er nog meer en staan deze twee genera aan de basis van alle andere groepen van het hele tribus Ranunculeae die in het verwantschapsonderzoek waren meegenomen.⁷⁻⁸ Dus gaan we er hier van uit dat *Ficaria* echt iets anders is.

De auteur van de naam *Ficaria* wordt nogal wisselend geciteerd. De eerste blijkt Guettard in 1754 te zijn geweest.⁹

Indeling van *Ficaria*

De ‘soort’ *Ranunculus ficaria* staat bekend om zijn variabiliteit en sommige auteurs weigerden daarom om er infraspecifische taxa in te onderscheiden, aan de andere kant zijn er ook optimisten: Schur vermeldt in 1877 voor het toenmalige keizerrijk Oostenrijk vier soorten met tien variëteiten¹⁰, Gandoger in 1883 (een werk dat op de botanische zwarte lijst staat)¹¹ voor Europa niet minder dan vijf macro- en 73 microspecies, Hegi in 1912 voor Midden-Europa twee ondersoorten en vier formae¹², A. Nyárády in 1953 voor Roemenië twee ondersoorten en tien formae¹³, Maire in 1964 voor Noord-Afrika drie ondersoorten en vier formae¹⁴, Tutin in 1964 voor Europa twee soorten en vier ondersoorten¹⁵, terwijl Soó & Borhidi in 1966 in een overzicht van de vertegenwoordigers op de hele Balkan twee ondersoorten en 15 formae accepteerden.¹⁶ De meeste van de meer dan 145 namen die ik tegen kwam, lijken me van zeer weinig taxonomische waarde, maar vanwege de nomenclatuur moesten ze hier toch worden onderzocht op hun status. Cultivar-namen heb ik zoveel mogelijk weggelaten.

In dit artikel volg ik de taxonomische indeling van Sell² in 1994, die in de meeste latere publicaties is nagevolgd en houd ik voor de stabiliteit in de naamgeving de rang van de belangrijkste taxa op die van ondersoort. In de weinige publicaties over *Ficaria kochii* en *Ranunculus ficarioides* Bory & Chaub. worden deze als aparte soorten beschouwd, maar de verschillen met *F. verna* s.l. zijn vergelijkbaar met die tussen Sells² ondersoorten, en dus worden zij hier tot die rang gebracht.

Ik heb alleen de type-exemplaren gezien die in het herbarium van Naturalis, het voormalige Nationaal Herbarium Nederland (L, inclusief AMD, GRO, U, WAG), aanwezig zijn en type-exemplaren die via het internet of door scans van correspondenten voor mij beschikbaar waren. De lokaliteit van types zijn ontleend aan bronnen als Taxonomic Literature, ed 2 (TL-2), en Index herbariorum.^{17 18}

De verwarring

Het was al langer bekend, dat er vooral in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk twee vormen van *Ficaria* zijn die wel heel veel op elkaar lijken, maar die al bij de eerste blik verschillen, omdat de ene een tamelijk fors postuur heeft, geen okselknolletjes heeft, bloemen met tamelijk brede, elkaar met de randen overlappende kroonbladeren heeft en meestal rijpe nootjes maakt (zie Hudson, 1762: “sem[ina] plurima”¹⁹), terwijl de andere vorm min of meer matvormig is, okselknolletjes draagt, tamelijk smalle, elkaar nauwelijks met de randen overlappende kroonbladeren heeft, en geen of weinig rijpe nootjes maakt. De laatste vorm wordt daarom vaak ‘*bulbifer(a)*’, ‘*bulbilifer(a)*’ of ‘*bulbulifer(a)*’ genoemd.

Het praktische probleem is, dat er bij beide vormen tijdens de bloei geen okselknolletjes zijn, en dat men na de bloei nauwelijks meer Speenkruid-planten verzamelt: zonder bloemen zijn collecties niet ‘leuk’. Dit maakt het determineren van herbariummateriaal vaak niet goed mogelijk.

Clos dacht in 1852, dat het maken van de okselknolletjes ten koste gaat van de voedingsstoffen die nodig zijn voor de ontwikkeling van de nootjes.²⁰ Hij (pag. 139) beschrijft bijna geheel volgroeide nootjes, maar zonder een spoor van een embryo.²⁰ In 1939 stelt Metcalfe, dat het komt door desorganisatie van de embryozak in het ovulum, waardoor er niets meer te bevruchten valt.²¹ Het vruchtbeginseltje groeit wel uit, maar blijkt loos. Indien je de knolletjes tijdig verwijdert, ontstaat er soms wel een enkel levenskrachtig zaad. Het pollen ontwikkelt zich wel normaal. In zijn experimenten met de weinige schijnbaar goed ontwikkelde nootjes van de tetraploïd die hij had, kiemden er slechts 2%.²¹

In hun uitgebreide samenvatting over de Speenkruiden van de Britse eilanden vermelden Taylor & Markham in 1978 echter dat het embryo nog maar gedeeltelijk ontwikkeld is op het moment dat de nootjes afvallen, en dat het embryo gedurende de rustperiode die daarop volgt voltooid wordt.²² Kieming is temperatuurgevoelig. Bij de diploïden kiemden planten die bij 4–5° C gekweekt werden wel tot 46% en van de zogenaamde steriele tetraploïden tot 19%. Op het voorkomen van planten met een verschillend ploïdie-niveau (die verschillen in een veelvoud van het aantal chromosomen) kom ik even verderop terug.

Dit samengaan van rijpe nootjes en wortelknolletjes verklaart mogelijk Schurs waarneming uit 1877, dat in Polen en Tsjechië een volgens hem aldaar zeldzame variëteit, var. *fertilissima* Schur, voorkomt.¹⁰ Ik heb in de synonymie beneden aangenomen dat het om de tetraploïd gaat. Zulke planten zijn ook enkele malen in Nederland gevonden: *Frederiks s.n.*, ca. 1874 (Walcheren), *Kok Ankersmit s.n.*, mei 1876 (uit Voorst, Kok Ankersmit, 1877), *Suringar s.n.*, 24 april 1898 (Rhijngaest, Leiden), *Vuyck s.n.*, mei 1898 (Voorschoten), en meer recentelijk *Hoekstra & Van der Ploeg s.n.*, 26 mei 1983 van Texel, alle opgenomen in L. Er is een collectie verzameld door Buiten in het Slingerduin bij IJmuiden, in mei 2007, waar zowel nootjes als okselknolletjes op dezelfde plant aanwezig zijn. Zonneveld vond in mei 2013 een populatie langs de oever van de Linge bij Deil. Een andere vondst is uit Park Cronesteijn, Leiden. *De Wilde & Duyffjes 22444* (L) komt van Woubrugge, juni 2013. Van deze laatste zijn de nootjes uitgezaaid, maar in het voorjaar van 2014 kwam er alleen blad op, wat overeenkomt met Marsden-Jones’ opmerking, dat diploïden pas

in hun tweede jaar bloeien.²³ Zonnevelds analyses toonden aan, dat deze allemaal tot de tetraploïd behoren.²⁴

De verwarring over wat de typische subsp. *ficaria* nou eigenlijk is, begon echter pas goed met Marsden-Jones, die in 1935 het bestaan van twee ploïdie-vormen ontdekte.²³ Deze leken ook nog in enige morfologische kenmerken te verschillen, zodat hij ze voor twee variëteiten hield. Anderen beschouwden ze als ondersoorten, als ‘goede’ soorten, of als helemaal niets, ieder naar zijn smaak, maar wel met nomenclatorische gevolgen. De veel betwiste vraag is, of men aan een ploïdie-niveau wel een rang en dus naam moet geven. Soms wel, soms niet, het hangt er van af. Een à priori aanname is in de taxonomie (en vervolgens in de nomenclatuur) à priori te verwerpen: wat voor een bepaalde taxon of groep van taxa geldt, geldt niet noodzakelijkerwijs voor een ander taxon of groep van taxa; bijvoorbeeld, als een bepaalde kenmerktoestand (een diploïd tegen een tetraploïd) hier een belangrijk kenmerk is, is dat niet noodzakelijk overal zo: de context bepaalt welke kenmerken onderscheidende kenmerken zijn.

Aan de eerste vorm gaf Marsden-Jones²³ geen naam, maar door het gebruik van de combinatie var. *bulbifer* (als ‘*bulbifera*’) voor de tweede vorm, de okselknolletjesdrager, werd voor de andere variëteit ongelukkigerwijze door veel latere auteurs^{waaronder 2 15 25–30} begrepen, dat hij de ‘typische’ vorm met de onbenoemde diploïd identificeerde, die dus var. *ficaria* zou moeten heten.

Slechts weinigen^{waaronder 3 31–40} beschouwden, mijn inziens terecht, zoals uit dit verhaal mag blijken, de tetraploïd als het nomenclatorisch ‘typische’ taxon.

In 1952 noemde Clapham³² de fertiele diploïd *Ranunculus ficaria* L. var. *fertilis*, een ongeldige combinatie, waarover later meer, maar het epitheton moet hier even genoemd worden, omdat het verderop in dit verhaal voorkomt.

Noulet⁴¹ beschreef in 1837 *Ficaria ranunculoides* Roth var. *bulbifera*, wat niet verhindert dat dit variëteitsepitheton onder andere soortnamen gebruikt mag worden. Zo heeft Albert⁴² in 1908 als eerste de combinatie *Ranunculus ficaria* var. *bulbifera* voor deze variëteit – voor Frankrijk – vermeld, een combinatie die overigens maar zelden genoemd wordt, maar die het gebruik van dat epitheton, als het op een ander type gebaseerd is, op elk infraspecifisch niveau onder *R. ficaria* verbiedt. Marsden-Jones²³ gaf zijn *R. ficaria* var. *bulbifera* uit Engeland (Kew) een Latijnse beschrijving en de combinatie is daardoor geldig, maar hij creëerde dus wel een later en dus onwettig homoniem. Lawalrée²⁶ verhief Marsden-Jones’ variëteit in 1955 tot ondersoort, maar binnen een soort worden combinaties gebaseerd op een later homoniem op alle infraspecifische niveaus ook als homoniemen beschouwd, en deze naam is dus ook onwettig.

Een ‘agosp.’ staat voor ‘agamospecies’, een term die Löve & Löve in 1961 gebruikten voor planten die diasporen (eenheid van verspreiding, hier dus okselknolletjes) vormen zonder bestuiving.²⁸ Zij noemden deze rang ‘een infraspecifisch taxon min of meer op het ondersoortsniveau’.⁴³ Latere auteurs, zoals Soó & Borhidi¹⁶ in 1966, schoven hen subsp. *bulbifera* in de schoenen.

Ovchinnikov⁴⁴ noemde in 1937 een *Ficaria verna* Huds. var. *bulbifera* Rchb. Ik heb deze combinatie in Reichenbachs vele werken (1817–1871) niet kunnen vinden en anderen verwijzen er ook niet naar, dus voorlopig blijft die variëteit een mysterie.

Holub verhief de variëteit/agamospecies in 1961 tot soort: *Ficaria bulbifera*.²⁷ Dat is een naam op soortsniveau, dus boven infraspecifisch niveau, en daarom mag dat volgens de nomenclatuur regels nou weer wel! De naam is wettig, maar zonder de auteur van het basioniem, Marsden-Jones, tussen haakjes, omdat het basioniem onwettig is (zie twee alinea's hierboven).

De lectotypificaties

De eerste mantra van de nomenclatuur is: 'naam en type zijn één.' Alles wat men met het type identificeert en onder dezelfde naam opbergt, komt in feite voort uit een taxonomisch beslissing en die kan verworpen worden.

Voor het juiste gebruik van de combinatie *Ranunculus ficaria* is het dus noodzakelijk te weten, wat het type is, en hoe het geïdentificeerd moet worden. Is het de diploïd of de tetraploïd?

De eerste lectotypificatie van *Ranunculus ficaria* was door Benson in 1954¹ met de drie exemplaren in het Linneaanse herbarium *Herb. Linn., no. 715.12* (LINN, Fig. 2). Hij gaf daar geen argumentatie voor, en dat hoeft ook niet. Het enige is, dat je bij het kiezen van een lectotype iets moet kiezen uit *alles* dat voor de oorspronkelijke auteur beschikbaar was, of hij dat nou noemde, of niet. Linnaeus vermeldde heel vaak geen enkel exemplaar, ook al was er materiaal in zijn eigen herbarium. In feite is de *Species plantarum*⁴⁶ een index van zijn herbarium en bibliotheek.

Verder is het bekend, dat Linnaeus soms ietwat slordig was in het citeren van eerdere publicaties (in de *Hortus cliffortianus*⁴⁵ staat de soort op p. 229, niet 228, zoals hij in de *Species plantarum*⁴⁶ opgeeft, enzovoorts), en dat hij zijn diagnoses naar behoefte aanpaste. Belangrijker is, dat als er in het Linneaanse herbarium een vel ligt met het epitheton en het nummer van de soort zoals die in de *Species plantarum*⁴⁶ uit 1753 staat, en dat door Linnaeus zelf geschreven is – in dit geval '9 *Ficaria*' – dat dit in het algemeen als origineel materiaal wordt beschouwd, en dus hoge ogen gooit om als lectotype te worden aangewezen. Je moet dan wel van heel goede huize komen om het, als het lectotype eenmaal als zodanig is aangewezen (door Benson in 1954)¹, te verwerpen voor iets anders.

Sell² verwierp in 1994 Bensons¹ keuze echter wel, en wees de planten van een andere collectie in het Clifford-herbarium (*BM000628882*, Fig. 3) aan, waarvan hij meende, dat deze tot de diploïde vorm behoren. Hij voert aan, dat de eerste en oorspronkelijke diagnose van Linnaeus in de *Hortus cliffortianus* (1737) staat, die een klein beetje afwijkt van wat hij in 1753 schreef.^{45 46} Bovendien zou het Linneaanse materiaal na dat van Clifford verzameld zijn. Dat is pure speculatie en geen goed argument: het is niet bekend wanneer en waar Linnaeus de soort leerde kennen en waar de drie stengeltjes van *715.12* vandaan komen. Maar meer belangrijk: overal waar Linnaeus zelf verzameld had kunnen hebben, komt de diploïd niet voor, de tetraploïd wel. Laegaard³⁵ suggereerde in 1981 zonder verdere argumenten het huis van Linnaeus bij Uppsala als mogelijke herkomst van deze drie stengeltjes, en dan zou Sell² wat tijd betreft gelijk hebben en is het Clifford-exemplaar eerder verzameld. – Maar: nou, en? Voor een aanvaarding van de lectotypificatie maakt dat helemaal niets uit.

Bovendien geeft Sell² geeft toe, dat hij niet zeker van zijn identificatie is, een reden te meer om zijn lectotypificatie te verwerpen. In feite is zijn 'argumentatie' puur giswerk. Overigens net als mijn hier nu volgende beweringen, die hopelijk toch iets overtuigender zullen zijn over de feitelijke herkomst en identiteit van deze collecties.

Fig. 2. *Herb. Linn.*, no. 715.12 (LINN), het lectotype van *Ranunculus ficaria* zoals aangewezen door Benson (1954). De tekst '9. Ficaria' in de voetregel is een verwijzing naar Linnaeus' *Species plantarum* uit 1753.⁴⁶ Okselknolletjes zijn niet mee verzameld. Foto: © The Linnean Society, Londen, overgenomen met de vriendelijke toestemming van de Linnean Society, Londen.

Op het Clifford-vel staat overigens 'p. 229, *Ranunculus* 6', een verwijzing naar de *Hortus cliffortianus*.⁴⁵ Laegaard accepteerde het Linneaanse exemplaar dus terecht als lectotype.³⁵⁻³⁷ Er is geen duplicaat in het Clifford-herbarium in WAG (nu L).

Je zou hooguit de keuze voor het Clifford-exemplaar kunnen aanvaarden, omdat het zeer waarschijnlijk in de Hartekamp, grens Bennebroek/Heemstede, verzameld werd en dat je daar nu nog een topotype, dat kan dienen als epitype, kan vinden voor wat voor soort onderzoek dan ook. Maar het is nu wel meer dan 278 jaar later. Staat daar nu nog wat daar toen stond?

De collecties in het Linneaanse herbarium en het Clifford-herbarium zijn overigens van planten in bloei en in die toestand zijn er zeker bij de hogere bladeren nog geen okselknolletjes ontwikkeld. En uiteraard geen nootjes.

Het is zeer onwaarschijnlijk dat de collecties in het Linneaanse herbarium en het Clifford-herbarium de diploïde vorm betreffen. In Zweden komt die niet voor. In

Fig. 3. De collectie BM000628882 in het Clifford-herbarium (BM), die door Sell in 1994 onterecht is aangewezen als . het lectotype van *Ranunculus ficaria*.² De tekst 'p. 229. Ranunculus 6' is een verwijzing naar naar Linnaeus' Hortus cliffortianus uit 1737.⁴⁵ Okselknolletjes zijn niet mee verzameld. Foto: © The Natural History Museum, Londen, overgenomen met de vriendelijke toestemming van The Natural History Museum, Londen.

Nederland volgens Andreas⁴⁷ in 1966 ook niet, maar een tien jaar later werd die met Pasen 1976 (ca. 18 april) toch door Gadella^{48–50} gevonden (als *R. ficaria* subsp. *ficaria*) aan de Tureluursweg, ongeveer vier kilometer ten zuiden van De Koog op Texel. Zijn voucher, Gadella 18990, heb ik echter niet in U (nu in L) gevonden. Gadella werd verteld dat de planten waren ingevoerd met Sneeuwkllokjes (*Galanthus nivalis* L.) uit Frankrijk (Clairmont-Ferrand en Tours, zie ook Fig. 8). Weeda et al. spreken

van “zogeheten sneeuwkllokjesbossen op Texel” (meervoud!).⁵¹ Andere plaatsen van voorkomen in Nederland zijn te zien in Fig. 4. In een recente brief vermeldde Gadella nog een vindplaats op Texel: Pelikaanweg en daarbij komt nog Oude Schild (Slagt, 1 maart 2011) en Den Hoorn (Slagt, 25 februari 2014).⁵²

Ten minste in de Sneeuwkllokjesbossen groeit de diploïd samen met de tetraploïde vorm (c.q. ondersoort), maar Gadella vond geen triploïde bastaarden. Die bestaan wel in Groot-Brittannië en deze hebben matig ontwikkelde okselknolletjes.⁵³ Evenals diverse andere auteurs zag Gadella, dat de diploïd op geëxponeerde plaatsen ongeveer een week eerder bloeit dan de tetraploïd; op beschaduwde plekken bloeien ze min of meer gelijktijdig.^{49 50} De diploïd bloeit ook langer (waardoor bestuivers meer kans hebben?). Verder merkte hij op, dat de diploïd als vrij forse individuen groeien, terwijl de tetraploïd dichte plakken maakt, waardoor de twee in het veld al op afstand te herkennen zijn.

In de 20^e editie van de Flora van Nederland⁵⁴ uit 1983 staat dan ook: “tot dusverre alleen gevonden op Texel, daar oorspr. adv.” Min of meer dezelfde bewoordingen staan in de latere edities van Heukels’ Flora van Nederland.^{55 56} In de 23^e editie³ is de naam drastisch veranderd in *Ficaria verna* Huds. subsp. *grandiflora* (Robert) Hayek en wordt gezegd: “op verscheidene plaatsen met bolplanten ingevoerd op buitenplaatsen”; zie Fig. 4.

In 1981 doopte Lambinon³⁰ *Ranunculus ficaria* L. var. *bulbifer* Marsden-Jones, vanwege de homonymie van Marsden-Jones’ naam²³ uit 1935 met die van Albert⁴² uit 1908, om tot *R. ficaria* L. subsp. *bulbilifer*. Dit mag, en deze combinatie is geldig en wettig. Dostál noemde het taxon in 1989 *Ficaria verna* Huds. subsp. *bulbilifera* (Lambinon) Dostál.²⁵ Als deze combinatie inderdaad toen gemaakt werd, en niet eerder ergens anders, dan is die echter ongeldig, want er is geen directe en volledige verwijzing naar Lambinons basioniem uit 1981.³⁰

Wanneer men er van uitgaat dat onder deze namen ook het type van *Ranunculus ficaria* valt, dan worden ze allemaal als synoniemen beschouwd, want onder een soortnaam heeft het autoniem (herhaling van het soortepitheton) altijd voorrang.

Het resultaat is dan de volgende verwarring in het gebruik van de combinatie *Ranunculus ficaria* L. subsp. *ficaria*:

	Marsden-Jones ²³	Clapham ³²
knolletjesdragende tetraploïd	subsp. <i>bulbilifer</i>	subsp. <i>ficaria</i>
vruchtmakende diploïd	subsp. <i>ficaria</i>	subsp. <i>fertilis</i>

en parallel daarmee van *Ficaria verna* Huds. subsp. *verna*:

	Marsden-Jones ²³	Clapham ³²
knolletjesdragende tetraploïd	subsp. <i>bulbilifera</i>	subsp. <i>verna</i>
vruchtmakende diploïd	subsp. <i>verna</i>	subsp. <i>fertilis</i>

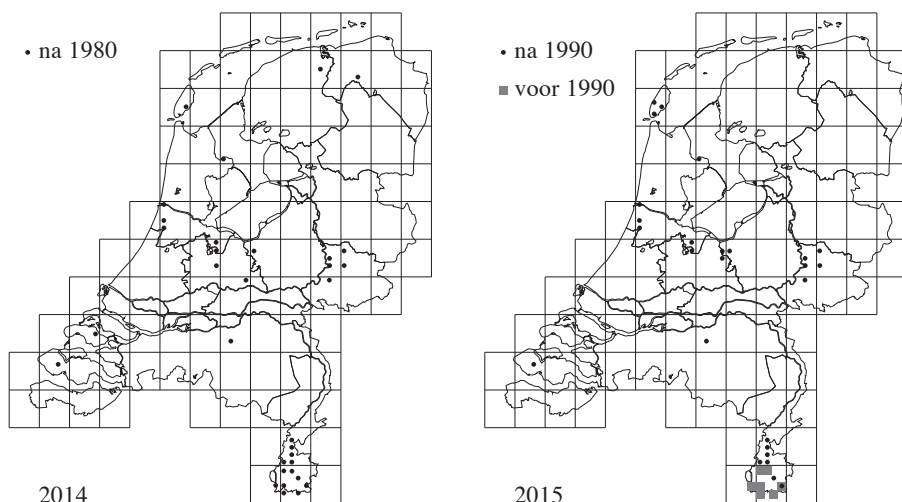

Fig. 4. Verspreidingskaartjes van de verspreiding van ‘*Ficaria verna* Huds. subsp. *grandiflora* (Robert) Hayek’ (Vreemd speenkruid) – de diploïd – in Nederland. De kaartjes zijn samengesteld aan de hand van de FLORON Verspreidingsatlas Planten (www.verspreidingsatlas.nl/2403) en (rechts) Gadella’s recente vindplaatsen van Texel (zie tekst). Voor het kaartje links is de Verspreidingsatlas geraadpleegd in oktober 2014, en voor het kaartje rechts op 3 februari 2015. De FLORON Verspreidingsatlas (kaartje links) ziet de eerste vermeldingen van de ondersoort uit 1977 en 1978 van de locatie ten zuiden van De Koog, Texel, over het hoofd^{48–50 52}, maar beide kaartjes tonen wel de betreffende locatie op Texel. Afgezien van de vroege vermeldingen van Texel, zijn er geen vermeldingen van de ondersoort van voor 1980 (kaartje links), sterker nog: de meeste vermeldingen zijn van na 1990 (kaartje rechts). Alleen in Zuid-Limburg zijn er vermeldingen uit de jaren tachtig van de vorige eeuw. Gezien de wijde verspreiding van de ondersoort in België lijkt dit geen toeval te zijn (Fig. 8; hier onder de huidige naam van Vreemd speenkruid: *F. verna* Huds. subsp. *fertilis* (A.R.Clapham ex Laegaard) Stace). De locaties elders in Nederland betreffen vermoedelijk verwilderde tuinaanplant. Het is niet duidelijk of de ‘verdwenen’ locaties in Groningen, Friesland, Utrecht en Zeeland identificatiecorrecties betreffen (vergelijk linker- en rechterkaartje).

De eerste stap naar orde in de chaos ...

Sell² heeft in 1994 getracht orde in de taxonomische en nomenclatorische chaos aan te brengen. Ik vrees echter, dat hij de verwarring alleen maar heeft vergroot door het verplichte autoniem *R. ficaria* subsp. *ficaria* toe te schrijven aan de diploïd. Hoewel hij de verspreiding van de diverse ondersoorten geeft, beseftte hij niet, dat de lectotypes uit Zweden (Benson, 1954)¹ en Nederland (hijzelf) niet tot de diploïd konden behoren, daar deze in Zweden niet bekend is, en in Nederland zelden, voor het eerste vermeld in 1976, en meestal van onbekende origine is (zie de verspreidingskaarten van Taylor & Markham²²; Van der Meijden et al.⁵⁷ geven alleen de verspreidingskaart van wat zij *Ranunculus ficaria* L. subsp. *bulbifer* Lawalrée noemen). Gadella^{48 49} en Zonneveld²⁴ vonden dat het Vreemd speenkruid diploïd en dus *fertilis* is.

Laegaard bevestigt dat de diploïd in Zweden niet bekend is.^{35 58} Deze wordt alleen vermeldt (als subsp. *fertilis*) voor Noord-Jutland, Denemarken en enkele plaatsen in Zuidwest-Noorwegen.^{36 37 59}

De verspreiding

Sell zegt in 1954 over de verspreiding van zijn versie van subspecies *ficaria* (de fertiele diploïd dus), dat die beperkt is tot West-Europa: van Zuidwest Noorwegen naar het zuiden over Engeland (“S England, Midlands”) en Frankrijk tot in het meest westelijke deel van het Middellandse Zeegebied en zeldzaam in België, Nederland en Denemarken.² Wat Nederland betreft, is deze kennelijk zo zeldzaam, dat er voor 1976 geen enkel exemplaar in het Nationaal Herbarium van Nederland te Leiden (L) als zodanig geïdentificeerd aanwezig is. Een oproep om deze vorm in Nederland te vinden werd in 1966 door Andreas⁴⁷ gedaan. Zij werkte toen in Groningen (GRO). Het herbarium daarvan is nu opgenomen in dat van Leiden (L). Ik heb echter ook geen Gronings herbariummateriaal van de diploïd gevonden, kennelijk heeft haar oproep geen resultaat gehad.

Sell geeft als verspreidingsgebied van de tetraploïde ondersoort (die hij subsp. *bulbilifer* Lambinon noemt) het hele verspreidingsgebied van de soort, en vermeldt dat de ondersoort zeldzaam tot afwezig is in het Middellandse Zeegebied.² Deze tetraploïd is wat in Nederland zo algemeen voorkomt. Van der Meijden, in de 23^e editie van de Heukels' Flora, en Laegaard en zetten deze naam dus terecht in de synonymie van subsp. ‘*verna*’.^{3 37}

De verspreiding van de taxa in Frankrijk is niet duidelijk. Tison & Foucault erkennen in 2014 twee taxa, subsp. *verna* en subsp. *ficariiformis*, maar voegen tot de laatste subsp. *fertilis* toe.⁶⁰ Van deze combinatie zeggen ze dan “dispersé en Fr., plus R(are) vers le N et l’E... à préciser”. Inderdaad!

Gebruik

Wie op internet informatie over Speenkruid zoekt via een bekende zoekmachine, vindt dat de plant van Speenkruid in alle stadia iets giftig is door protoanemonine, en het sterkste wanneer het plantenmateriaal verwelkt. Deze alkaloid breekt af bij verhitting of verdroging. De spenen, bladeren en stengels zijn eetbaar en werden gebruikt tegen aambeien (‘Pilewort’, Engels!), borstkwalen, scheurbuik (‘Scharbockskraut’, Duits!) en voor huidverzorging (er schijnen echter dan nogal eens irritaties te ontstaan). De spenen dienen voor of na de bloei verzameld te worden en moeten worden geblancheerd of geroosterd. De bladeren, stengels en okselknolletjes zijn het beste voor de bloei en dienen gestoomd, gewokt, of geblancheerd te worden. Bloemknoppen op azijn zijn een soort kappertjes. In de materia medica van de Middeleeuwen zag men [medicinale!] overeenkomsten met Stinkende gouwe (*Chelidonium maius*, zie L.⁴⁶, 1753) en noemde men Speenkruid *Chelidonium minus* (zie Garsault⁶¹, 1764).

Ranunculus edulis Boiss. & Hohen., een synoniem van *Ficaria verna* subsp. *kochii* (Ledeb.) Veldk., heet zo, omdat de stengels en bladeren in sommige plaatsen in Rusland gegeten werden met gekookte rijst.

Kerner von Marilaun^{62 63} verklaart de legende van de ‘aardappelregen’. Als de planten afgestorven zijn, liggen de okselknolletjes, die wel wat op hele kleine aardappeltjes lijken, verstrooid op de aarde en onder het vergeelde loof vallen ze nauwelijks op. Maar als er een onweer opsteekt met zware regenval, worden de knolletjes verder los- en schoongespoeld en door het water meegenomen, totdat ze in een rustiger omgeving zich langs de randen van de plassen afzetten. Dat kan in zulke grote hoeveelheden gebeuren, dat je er handenvol tegelijk van kan opscheppen: schoongewassen en klaar voor consumptie. De boeren, die de knolletjes onder het blad niet hadden opgemerkt, maar het onweer wel, dachten, dat de knolletjes uit de hemel gevallen waren. Neilrung noemde dit in 1859 ‘Getreidereggen’ (graanregen).⁶⁴

Waarschuwing

In tuincentra worden diverse cultivars van Speenkruid aangeboden (april 2014: www.plantago.nl/plantindex/index.htm). Die kunnen hetzij door hun wortel- en/of okselknolletjes en/of zaad vanuit tuinen verwilderen. Indien gevonden, graag zo mogelijk verzamelen voor het herbarium van Naturalis te Leiden en zo mogelijk uitroeien! Aangezien ze potentieel invasieve onkruiden zijn, zou die handel onmiddellijk gestaakt moeten worden. In sommige staten van de Verenigde Staten het houden van de plant verboden.

Oproep

Let eens op Speenkruid bij U in de buurt. Welke vorm is het? Denk er aan, dat eventuele vruchten en okselknolletjes pas na de bloei (zo ongeveer in mei) aanwezig zijn, zodat een vindplaats een paar keer achter elkaar bemonsterd moet worden om een goed beeld van de planten te krijgen. Als U nootjes vindt, zijn die loos? Wat gebeurt er, als de nootjes toch worden uitgezaaid? Ik ben benieuwd naar de resultaten. Goed verzamelde en geëtiketteerde exemplaren graag opsturen naar Naturalis! Zie op de achterkant van de omslag van *Gorteria* waar het materiaal naar toe moet worden gestuurd.

Nomenclatorisch overzicht van *Ficaria* Guett. en de tot dit geslacht behorende taxa, met een sleutel naar de ondersoorten

Ficaria Guett.

Ficaria Guett., Hist. Acad. Roy. Sci. Mém. Math. Phys. (Paris 4to) 1750: 355. 1754; Schaeffer, Bot. Exped.: 156. 1760, nom. inval.; Huds., Fl. Angl.: 213. 1762, isoniem. — *Scotanum* Cas. ex Adans., Fam. Pl. 2: 459, 509. 1763, nom. inval., niet door auteur geaccepteerd. — *Ranunculus* L. sect. *Ficaria* (Guett.) Benth. & Hook. f., Gen. Pl. 1: 6. 1862; A.Gray in A.Gray & S.Watson, Syn. Fl. N. Amer. 1: 20. 1895, isoniem. — *Ranunculus* L. subgen. *Ficaria* (Guett.) L.Benson, Amer. J. Bot. 27: 807. 1940. — Type: *Ficaria verna* Huds.

Men ziet verder vaak nog pre-Linneaanse (voor 1 mei 1753) auteurs^{65–68} genoemd: Brunfels (1530), Ruppius (1718), Dillenius (1719) en Haller (1742), maar die mogen vanwege de officiële begindatum van 1 mei 1753 voor de wetenschappelijke naamgeving niet worden gebruikt.

Eén soort met zeven ondersoorten in Europa, West-Siberië, Centraal-Azië (oostelijk tot ongeveer Alma Ata), Turkije, Syrië, Libanon, Noord-Israël, Iraq, Iran, Algerije, Libië, Marokko, Tunesië. Enkele ondersoorten zijn ingevoerd in bijvoorbeeld Canada, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten. Het is een kwestie van ‘smaak’ of je de zeven taxa nu onderscheidt als soorten, ondersoorten, variëteiten of vormen, of in het geheel niet als apart onderscheidt. Omdat dit onderzoek voornamelijk de nomenclatuur betreft en het geen taxonomische revisie is, heb ik geen materiaal bestudeerd. In navolging van Sell² en anderen heb ik in deze studie de rang van ondersoort geaccepteerd om de verwarring niet nog groter te maken. Post et al. maakten in 2009 een uitgebreide morfometrische analyse, maar helaas gaven zij geen daarop gebaseerde bruikbare beschrijvingen van de vijf in Amerika ingevoerde taxa.⁶⁹

In geval ik de betreffende publicatie niet gezien heb, weet ik natuurlijk ook niet, wat het type van de naam is, en is dit met ‘n.v.’ (non vidi, niet gezien) aangegeven. Een identificatie werd dan soms – uiteraard zo goed mogelijk onderbouwd – giswerk.

Voor de herbariumafkortingen volg ik Index herbariorum; voor gegevens over verzamelaars is eveneens gebruik gemaakt van van Index herbariorum en tevens van de werken van Stafleu & co-auteurs (1976–2009, hieronder in voorkomende gevallen ook afgekort tot TL-2).^{17 18}

Ficaria verna Huds.

Ficaria verna Huds., Fl. Angl.: 214. 1762, pro syn. Linn. — *Ranunculus ficaria* L., Sp. Pl.: 550. 1753. — ?*Ficaria polypetala* Gilib., Fl. Lit. Inch. 2: 259. 1782, nom. inval., opus utiq. rej. (n.v.). — *Ficaria ranunculoides* Roth, Tent. Fl. Germ. 1: 241. 1788, nom. superfl.; Moench, Methodus: 215. 1794, niet bedoeld als een nieuwe combinatie; DC., Prodr. 1: 44. 1824, citeert Moench. — *Ranunculus praecox* Salisb., Prodr. Stirp. Chap. Allerton: 372. 1796, nom. superfl. — *Ficaria vulgaris* Jaume St.-Hil., Pl. France 2: 50. 1808, nom. superfl. — *Ficaria communis* Dum.-Cours., Bot. Cult., ed. 2, 4: 445. 1811, nom. superfl. — *Scotanum ficaria* (L.) Raf., Chlor. Aetn.: 14. 1813, nom. inval. (*Scotanum* Adans. inval.; citeert *Ficaria consolidida* DC., die mij onbekend is). — *Ranunculus claviformis* Dulac, Fl. Hautes-Pyr.: 221. 1867, nom. superfl. — *Ficaria ficaria*

(L.) H.Karst., Deut. Fl.: 565. 1882, nom. inval: tautoniem. — Lectotype: *Herb. Linn. 715.12* (LINN), aangewezen door Benson (1954: 369)¹; *Herb Clifford* (BM 000628882), aangewezen door Sell (1994: 43)² en te verwerpen.

Chelidonium minus Garsault, Fig. Pl. Méd.: t. 220. 1764, opus oppr. — Bewijsstuk: de plaat.

Beknopte sleutel

Voor een goede determinatie is helaas zowel bloeiend als vrucht- en potentieel okselknolletjesdragend materiaal noodzakelijk! In het verleden zijn vaak of alleen bloeiende planten of alleen vrucht- of okselknolletjesdragende planten verzameld. Veel herbariumcollecties kunnen dan ook niet bevredigend geïdentificeerd worden.

In sommige lokale sleutels worden de bladvorm en bladrand als onderscheidende kenmerken gebruikt. Deze zijn echter te variabel om echt betrouwbaar te kunnen zijn.

- 1 Okselknolletjes afwezig → 3
- Okselknolletjes aanwezig → 2

- 2 Bloemen 13–30 mm in diameter; kroonbladen 6–15 bij 2–5 mm. Nootjes meestal afwezig of slecht ontwikkeld: **Ficaria verna** Huds. subsp. **verna** ('*bulbilifera*', '*ranunculoides*')
– Bloemen 35–55 mm in diameter; kroonbladen 15–26 bij 4–12 mm. Nootjes goed ontwikkeld, 2–5 bij 2–3,5 mm: **Ficaria verna** Huds. subsp. **ficariiformis** (F.W.Schulz) Soó

- 3 Bloemen 17–23 mm in diameter; kroonbladen 7–10 mm lang. Nootjes kaal of verkalend: **Ficaria verna** Huds. subsp. **ficarioides** (Bory & Chaub.) Veldk.
– Bloemen 20–60 mm in diameter; kroonbladen 10 of meer mm lang. Nootjes kortharig of kaal → 4

- 4 Nootjes kaal: **Ficaria verna** Huds. subsp. **kochii** (Ledeb.) Veldk.
– Nootjes kortharig → 5

- 5 Bloemen 40–60 mm in diameter; kroonbladen 9–18 mm breed. — Planten fors, stengels rechtop staand: **Ficaria verna** Huds. subsp. **chrysocephala** (P.D.Sell) Stace
– Bloemen tot 50 mm in diameter; kroonbladen 2,5–9 mm breed → 6

- 6 Plant tijdens de bloei klein, met korte stengels. Bloemen 23–50 mm in diameter. **Ficaria verna** Huds. subsp. **calthifolia** (Rchb.) Rchb. ex Nyman
– Planten tijdens de bloei tamelijk stijf met rechtopstaande tot verlengde stengels. Bloemen 20–40 mm in diameter: **Ficaria verna** Huds. subsp. **fertilis** (A.R.Clapham ex Laegaard) Stace ('*ficaria*')

1. *Ficaria verna* Huds. subsp. *verna* — Fig. 5

Ficaria verna Huds. subsp. *verna* (autoniem). — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *ficaria* (autoniem).
– *Ficaria ranunculoides* Roth var. *divergens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 122. 1855, nom. inval.
– *Ranunculus ficaria* L. var. *divergens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 122. 1855, nom. alt., inval.
– *Ranunculus ficaria* L. forma *divergens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 224. 1856, nom. inval. —
Ranunculus ficaria L. var. *cordifolius* Neilr., Fl. Nieder Oesterr. 1: 685. 1859, nom. inval. —
Ficaria ranunculoides Roth var. *bulbilifera* Schur, Enum. Pl. Transsylv.: 13 (april / juni 1866),
nom. inval. — *Ficaria ranunculoides* Roth ("Moench") var. *divergens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 345. Juni 1866, nom. inval. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *eu-ficaria* Briq., Fl. Cors.: 604. 1910, nom. inval. — *Ranunculus ficaria* L. forma *divergens* F.W.Schultz ex Beck, Fl. Nieder-Österr.: 416. 1890; ex Hegi, Ill. Fl. Mitt.-Eur. 3: 543. 1912, nom. inval. — *Ficaria verna* Huds.

- subsp. *eu-verna* Hayek, Feddes Repert. 30: 327. 1927, nom. inval. — *Ficaria verna* Huds. forma *divergens* Font-Quier, Iter Marocc. (1930) no. 211 (op etiket van exsicc.!), nom. inval.; A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953; Soó in Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966; Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 18: 176. 1973. — *Ficaria verna* Huds. forma *typica* A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953, nom. inval. — Type: als van de soort.
- Ficaria ranunculoides* Roth ('Moench') var. *bulbifera* Noulet, Fl. Bass. Sous-Pyr.: 16. 1837. — Type: ?*Noulet s.n.* (mogelijk in TL), Frankrijk, Bassin Sous-Pyrenées.
- Ficaria verna* Huds. var. *bulbifera* Desportes, Fl. Sarthe Mayenne: 7. 1838. — Type: *Desportes s.n.* (mogelijk in P-JU), Frankrijk, Dépt. Mayenne en Dépt. Sarthe.
- Ranunculus ficaria* L. var. *peltiformis* Neilr., Fl. Nieder Oesterr. 1: 685. 1859. — Type: niet vermeld, de referentie naar Gren. & Godr. is fout (?BR, FI, W), Oostenrijk.
- Ranunculus ficaria* L. forma *humilis* Neilr., Fl. Nieder Oesterr. 1: 685. 1859. — *Ficaria verna* Huds. forma *humilis* (Neilr.) Soó in Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966. — Syntypes: verwezen wordt naar een var. *caule nano* DC. (1817), die daar niet genoemd wordt, en een collectie van de Simmeringer Heide bij Wenen (?BR, FI, W).
- Ficaria ranunculoides* Roth var. *fertilissima* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 29. 1877. — Syntypes: *Buschak s.n.*, april 1870 en *Schur s.n.*, 1870 (?LW), Polen, Galicië, Bratkowice; Tsjechië, Brno (Brünn), tussen Karthaus en Obran.
- Ficaria aperta* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15: 31. 1877. = *Ficaria ranunculoides* Roth var. *aperta* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15: 32. 1877, nom. altern. — Syntypes: *Schur 74, 12769* (LW, holo), Oostenrijk, Theresia Park; Tsjechië, Brno (Brünn), Schoeller Park.
- Ficaria ranunculoides* Roth var. *immaculata* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 29. 1877. — Syntypes: *Herb. Schur* (?LW), Tsjechië, wijdverbreid bij Brno (Brünn), Cernowicz; Roemenië, Transsylvanië (Siebenbürgen); Hongarije.
- Ficaria ranunculoides* Roth var. *nigromaculata* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 29. 1877. — *Ficaria verna* Huds. forma *nigromaculata* (Schur) A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953; Schur ex Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966, isoniem. — Syntypes: *Herb. Schur* (?LW), Tsjechië, Brno; Roemenië, Transsylvanië; Hongarije (St. Geort).
- Ficaria ranunculoides* Roth var. *stellata* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 30. 1877. — Type: *Vrabélyi s.n.* (?LW), Hongarije, Borsord, Felső Tákany, Barásbirez Gebergte.
- Ficaria ranunculoides* Roth var. *sinuatodentata* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 30. 1877. — *Ranunculus ficaria* L. forma *dentatus* Beck, Fl. Nieder-Österr.: 416. 1890, nom. nov. — ?*Ficaria ranunculoides* Roth var. *sinuata* Schur ex Csató, Alsófehér 1.: 202. 1896, nom. nov. nud. — *Ficaria verna* Huds. forma *dentata* (Beck) A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — *Ficaria verna* Huds. forma *sinuatodentata* (Schur) Schur ex Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966, nom. superfl. — Syntypes: *Herb. Schur s.n.* (?LW), Tsjechië, Brno, Cernowicz; Hongarije, Podhrad (*Holuby s.n.*); Kroatië / Servië: Symria; Roemenië, Transsylvanië, Michelsberg (Cisnădioara), Heltau.
- Ranunculus ficaria* L. var. *bulbifer* Albert in Albert & Jahandiez, Cat. Pl. Vasc. Var: 7. 1908. ('*bulbifera*'). — Type: *Albert 27 May 1880* (TLON, holo), Frankrijk, Dépt. Var, Ampus, Ruès.
- Ranunculus ficaria* L. var. *bessarabicus* Zapał., Consp. Fl. Galic. Crit. 2: 258. 1908. — Type: *Paczoski, s.n.* (KRAM), Oekraïne, Bessarabië, Bendery.
- Ranunculus ficaria* L. forma *elongatus* Zapał., Consp. Fl. Galic. Crit. 2: 258. 1908. — *Ficaria verna* Huds. forma *elongata* (Zapał.) Soó in Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966; Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 18: 176. 1973. — Syntypes: *Zapałowicz s.n.* (KRAM), Polen, Babiej Góry; boven Pólhory bij Pólhoranka.
- Ranunculus ficaria* L. forma *dolichopetalus* Zapał., Consp. Fl. Galic. Crit. 2: 258. 1908. — *Ficaria verna* Huds. forma *dolichopetalus* (Zapał.) Soó in Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966; Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 18: 176. 1973. — Syntypes: *Kotula s.n.* (Zasanie bij Przemyslem), *Rehman s.n.*, *Twardowska s.n.* (Welenica bij Pinskiem) (KRAM), Polen.
- Ranunculus ficaria* L. forma *polypetalus* Zapał., Consp. Fl. Galic. Crit. 2: 258. 1908. — *Ficaria verna* Huds. forma *polypetalus* (Zapał.) Soó in Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci. Budapest

Fig. 5. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *verna*. Het kaartje is gebaseerd op J alas & Suominen⁷⁰ en Meusel et al.⁷¹ en bijgewerkt op grond van andere gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur. De verspreiding in Frankrijk, Rusland en Centraal-Azië is onvoldoende bekend. Kaartje: Hans Kruijjer.

Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966. — Type: *Kulczynski s.n.* (KRAM), Polen, Krakow, Przegorzały.

Ranunculus ficaria L. var. *podolicus* Zapał., Consp. Fl. Galic. Crit. 2: 258. 1908. — *Ficaria verna* Huds. forma *podolica* (Zapał.) Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci Budapest. Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 298. 1966; Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 18: 176. 1973. — Type: *Slendzinski s.n.* (KRAM), Polen, Zaleszczycki, Bedrokowce.

Ranunculus ficaria var. *sinuata* Horwood, Bot. Soc. Exch. Club Brit. Isl. 4, 4. 1915: 312. 1916. — Lectotype: *Horwood s.n.* (NMW), Verenigd Koninkrijk, Leicester, Ratcliffe, aangewezen door Sell (1994: 46).²

Ranunculus ficaria L. var. *bulbifer* Marsden-Jones, J. Linn. Soc. Bot. 50: 40, 1935, non Albert (1908) ('*bulbifera*'). — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *bulbifer* Lawalrée, Fl. Gén. Belg.: 600. 1955 ('*bulbifera*'), non Albert (1908). — *Ficaria verna* Huds. agsp. *bulbifera* À.Löve & D.Löve, Feddes Repert. 63: 141. 1961, nom. superfl. — *Ficaria bulbifera* Holub, Preslia 33: 400, 403. 1961. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *bulbilifer* Lambinon, Bull. Jard. Nat. Nat. Belg. 51: 462. 1981, nieuwe naam. — *Ficaria verna* Huds. subsp. *bulbifera* À.Löve & D.Löve ex Soó & Borhidi, Ann. Univ. Sci Budapest. Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 297. 1966, nom. superfl. — *Ficaria verna* Huds. subsp. *bulbilifera* (Lambinon) Dostál, Nová Květena CSSR 1: 258. 1989, nom. inval. — Lectotype: *Turrill s.n.*, 25 april 1930 (K), aangewezen door Sell (1994: 46).² Verenigd Koninkrijk, Surrey, Kew.

Ranunculus ficaria L. forma *pleniflora* Prodan, Fl. Român., ed. 2, 1: 351. 1939, nom. inval., sine descr. Lat. (n.v.). — *Ficaria verna* Huds. forma *pleniflora* (Prodan) A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953 (idem). — Bewijsstuk: niet vermeld door A. Nyárada. — Betreft waarschijnlijk een cultivar met gevulde bloemen.

Fig. 6. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *calthifolia* (Rchb.) Rchb. ex Nyman. Het kaartje is gebaseerd op Jalas & Suominen⁷⁰ en Meusel et al.⁷¹, en bijgewerkt op grond van andere gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder Davis.⁷² De rechthoekjes geven de verspreiding van de vorm *F. stepporum* P.Smirn. in Europa weer, die hier vooral als synoniem van subsp. *calthifolia* wordt beschouwd. Kaartje: Hans Kruijer.

Ficaria verna Huds. forma *marmorata* Pristzer ex Soó, Syn. Syst.-Geobot. Fl. Veg. Hung. 6: 165, 184. 1980, nom. inval.: geen type. — Bewijsstuk: Pristzer? (BP), Slowakije, Bratislava. Dit is waarschijnlijk een van de vele cultivars.

Stengels tamelijk slap. Okselknolletjes aanwezig. Bladeren 1,2–4 bij 1,5–5,7 cm. Bloemen 13–30 mm in diameter. Kroonbladen 6–13 bij 2–5 mm, randen niet overlappend. Nootjes meestal afwezig of slecht ontwikkeld, spaarzaam kortharig.

Verspreiding — Wijdverspreid, waarschijnlijk over het gehele verspreidingsgebied van de soort van West-Europa tot in Centraal-Azië, zie Fig. 5. Elders ingevoerd en verwilderend, bijvoorbeeld in Canada, de Verenigde Staten en Nieuw-Zeeland.

2. *Ficaria verna* Huds. subsp. *calthifolia* (Rchb.) Rchb. ex Nyman — Fig. 6

Ficaria verna Huds. subsp. *calthifolia* (Rchb.) Rchb. ex Nyman, Consp. Fl. Eur.: 7. 1878; Velen., Fl. Bulg.: 5. 1891, isoniem (hier en door anderen vaak geschreven als '*calthaefolia*'). — *Ficaria calthifolia* Rchb., Fl. Germ. Excurs.: 718. 1832. — *Ranunculus calthifolius* (Rchb.) Bluff, Nees & Schauer, Comp. Fl. Germ. 1, 2: 295. 1837. — *Ficaria ranunculoides* Roth ("Moench") var. *incumbens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 122. 1855; 297. 1861. — *Ficaria pratensis* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 33. 1877, nom. inval. — *Ranunculus*

- ficaria* L. subsp. *calthifolius* (Rchb.) Arcang., Comp. Fl. Ital.: 11. 1882, pro comb. — *Ranunculus ficaria* L. var. *calthifolius* (?Rchb.) Schmalh., Fl. Yugo-Zap. Ross.: 10. 1886 (n.v., niet in TL-2, 5: 231, maar wordt kort vermeld onder no. 10.841). — *Ranunculus ficariifolius* Beck, Fl. Nieder-Österr.: 416. 1890, nom. superfl. ('*ficariaefolius*'). — *Ranunculus ficaria* L. forma *incumbens* (F.W.Schultz) F.W.Schultz ex Beck., Fl. Nieder-Österr.: 416. 1890; ex Hegi, Ill. Fl. Mitt.-Eur. 3: 543. 1912, in syn. — *Ranunculus ficaria* L. subforma *incumbens* (F.W.Schultz) F.W.Schultz ex Nyár., Bot. Közlem. 38: 137. 1941 (zonder referentie, maar duidelijk hier). — *Ficaria verna* Huds. forma *incumbens* (F.W.Schultz) A.Nyár., Fl. Republ. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — Type: *Von Welden s.n.* (holotype waarschijnlijk in AWH, mogelijk isotypes in E, NA, OXF, PH, PR, REG, W), Kroatië, Dalmatië.
- Ficaria nudicaulis* A.Kern., Österr. Bot. Zeit. 13: 188. 1863. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *nudicaulis* (A.Kern.) Rouy & Foucaud, Fl. France 1: 73. 1893; A.Kern. ex Hegi, Ill. Fl. Mitt.-Eur. 3: 543. 1912, isoniem. — *Ficaria verna* Huds. subsp. *nudicaulis* (A. Kern.) Cif. & Giacom., Nomencl. Fl. Ital. 2: 329. 1954, comb. inval. (sine basion.). — Syntypes: *Kerner s.n.*, Buda; *De Janka s.n.*, Gyeke; *Fuss s.n.*, Hermannstadt (= Nagyszeben) (WU); Hongarije (Buda), Roemenië (Gyeke, Nagyszeben).
- Ficaria intermedia* Schur, Enum. Pl. Transsilv.: 14. 1866. — Type: *Schur s.n.*, *Herb. Transsilv.* (LW, holo), Hongarije, van Resinár naar Götzenberg.
- Ficaria transsilvanica* Schur, Enum. Pl. Transsilv.: 14. 1866. — Syntypes: diverse lokaliteiten; *Schur s.n.*, *Herb. Transsilv.* 9 (LW) is het enige geciteerde exemplaar: Hongarije, Transsylvanië.
- Ficaria holubyi* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 32. 1877. — Type: *Holuby s.n.*, april 1872 (LW, holo), Hongarije, N. Podhrad, Ostrolensky-Garten.
- Ficaria calthifolia* Rchb. var. *angulosa* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 32. 1877. — *Herb. Schur* (?LW), Oostenrijk, Webnene, bij Simmering.

Fig. 7. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *chrysocephala* (P.D.Sell) Stace. Het kaartje is gebaseerd op gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder de artikelen van Sell.^{2,75} Kaartje: Hans Kruijer.

- Ficaria calthifolia* Rehb. var. *major* Schur, Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 32. 1877. — *Csató* in *Herb. Schur* (? LW), Roemenië, Transsylvanië, Koncza.
- Ficaria pumila* Velen., Sitzungsber. Königl. Böhm. Ges. Wiss., Prag, Math.-Naturwiss. Cl. 1887: 438. 1887; Bornm., Österr. Bot. Zeitschr. 38: 108. 1888, isoniem, vaak fout geciteerd als eerste plaats van publicatie. — *Ficaria verna* Huds. subsp. *pumila* (Velen.) Velen., Fl. Bulg.: 6. 1891. — *Ranunculus ficaria* L. forma *pumilus* (Velen.) Prod., volgens Nyárády (1941: 138)⁷³, zonder nadere verwijzing, mogelijk Prodan (1939)⁷⁴, nom. inval., maar duidelijk hier. — *Ficaria verna* Huds. forma *pumila* (Velen.) A.Nyár., Fl. Republ. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — Type: *Velenovský s.n.* (? PRC, holo; WU), Bulgarije, Sliven Prov.
- Ficaria ledebourii* Grossh. & Schischk. in Grossh., Fl. Kavkasa 2: 108. 1930 ('*ledebourii*'). — *Ficaria verna* Huds. subsp. *ledebourii* (Grossh. & Schischk.) Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 12: 111. 1966. — Syntypes: verschillende vindplaatsen (TBI, en waarschijnlijk ook elders), Rusland, Kaukasus.
- Ranunculus ficaria* L. forma *ebulbillosus* Nyár., Bot. Közlem. 38: 138. 1941. — *Ficaria verna* Huds. forma *ebulbillosa* (Nyár.) A.Nyár., Fl. Republ. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — Type: *Nyárády s.n.* (CL, mogelijk elders), Hongarije, Kolosvár, Papvölgy. — Als er geen okselknolletjes zijn, kan het in Hongarije alleen maar deze ondersoort zijn.
- Ranunculus ficaria* L. forma *stipitatus* Nyár., Bot. Közlem. 38: 138. 1941. — *Ficaria verna* Huds. forma *stipitata* (Nyár.) A.Nyár., Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — Syntypes: allen van Roemenië, Kolozsvár ('Kvar') en te verwachten in CL: *Nyárády s.n.*; *A. Nyárády s.n.*, 'Hzsg'; Szamospart near Hója, Szamosberek Szamosfalva; Csuha; Csuha-Puc forest; Sipotele; Györgyfalva ('Gyf.');
- ?*Ficaria stepporum* P.Smirn., Fl. Lushkensis: 142. 1958. — Type: *Smirnov, mei 1947* (MW, holo), Rusland, Moskou Prov., Serpuchov [= Serpoechov] Distr., Lushka [Luzhki], Oka Riv. [= de rivier de Oka].

Plant tijdens de bloei klein, met korte stengels. Okselknolletjes afwezig. Bladeren min of meer wortelstandig, tot 4 bij 4 cm. Bloemen 23–50 mm in diameter. Kroonbladen 10–23 bij 2.5–6 mm, randen min of meer overlappend. Nootjes 2.5 bij 2 mm, kortharig.

Verspreiding — Italië en Midden- tot Zuidoost- en zuidelijk Oost-Europa tot in Europees Rusland (als *Ficaria stepporum* in Midden-Europees Rusland) en de Kaukasus, zie Fig. 6. Op verspreide locaties in Frankrijk en Anatolië. Ingevoerd in de Verenigde Staten⁶⁹ en Nieuw-Zeeland.

Opmerking — *Ficaria stepporum* zou een synoniem van subsp. *calthifolia* zijn, zie Jalas & Suominen (1989).⁷⁰ Ze tonen een verspreiding die disjunct is met subsp. *calthifolia* en merken op, dat er te weinig over dit taxon bekend is om zijn juiste status te kunnen bepalen. Sell vermoedt in 1994 eveneens dat *F. stepporum* tot subsp. *calthifolia* behoort, maar ook hij geeft te kennen dat hij het taxon niet kent.² Zonneveld beschouwt *F. stepporum* als een aparte soort.⁷¹ Voor een korte diagnose en enige opmerkingen, zie noot 92..

3. *Ficaria verna* Huds. subsp. *chrysocephala* (P.D.Sell) Stace — Fig. 7

- Ficaria verna* Huds. subsp. *chrysocephala* (P.D.Sell) Stace, *Watsonia* 27: 246. 2009. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *chrysocephalus* P.D.Sell, Bot. J. Linn. Soc. 106: 117. 1991. — *Ficaria chrysocephala* (P.D.Sell) Galasso et al. in Banfi et al., *Atti Soc. Ital. Sci. Nat.* 152: 93. 2011. — Type: *W.T. Stearn, 4 april 1931* (CGE, holo), gekweekt in het Verenigd Koninkrijk, Waltham Cross, door E.A. Bowles.

Planten fors, stengels rechtop staand. Okselknolletjes afwezig. Bladeren tot 8 bij 9 cm. Bloemen 40–60 mm in diameter. Kroonbladen 18–25 bij 9–18 mm, randen al of niet overlappend. Nootjes 3–4 bij 2–2,5 mm, kortharig.

Verspreiding — Kreta, Cyprus; waarschijnlijk ook op het vasteland van Griekenland en in Zuidwest-Turkije. Elders gekweekt en verwilderd, bijvoorbeeld in de Verenigde Staten.⁶⁹ —

Strid merkt in 1986 op, dat de Griekse planten [buiten Kreta] waarschijnlijk allemaal tot subsp. *ficariiformis* behoren, al noemt hij in 2002 ook nog subsp. *calthifolia* en subsp. *verna*.^{76 77} Sell vermoedt in 1991 dat de Griekse planten van subsp. *ficariiformis* tot subsp. *chrysocephala* behoren en in 1994 oppert hij ook nog dat deze ondersoort in Zuidwest-Turkije voorkomt.^{2 75}

4. *Ficaria verna* Huds. subsp. *fertilis* (A.R.Clapham ex Laegaard) Stace — Fig. 8

Ficaria verna Huds. subsp. *fertilis* (A.R.Clapham ex Laegaard) Stace, *Watsonia* 27: 246. 2009. — *Ranunculus ficaria* L. var. *fertilis* Clapham in Clapham et al., *Fl. Brit. Isles*: 101. 1952, nom. inval., geen Latijnse beschrijving. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *fertilis* Lawalrée, *Fl. Gén. Belg.*: 59. 1955, nom. inval., geen Latijnse beschrijving. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *fertilis* A.R.Clapham ex Laegaard, *Nordic J. Bot.* 20 ('2000', 2001) 526. — *Ficaria fertilis* [A.R.Clapham ("Lawalrée") ex Laegaard] Galasso et al. in Banfi et al., *Atti Soc. Ital. Sci. Nat.* 152: 92. 2011. — Type: *Laegaard 2106* (AAU, holo; C), Denemarken, westelijk van Lemvig, Engbjerg Kirke.

Ficaria ambigua Boreau, *Fl. Centre France*, ed. 3, 2: 20.1857. — Type: *Boreau s.n.* (? ANG, holo), Frankrijk, Dépt. Maine-et-Loire, Îles de la Loire, Ponts-de-Cé.

Ranunculus ficaria L. var. *aurantiacus* Turrill, *Bot. Mag.* 170: t. 226. 1954. — Lectotype: *A. Robson s.n.*, 27 april 1932 (K), Verenigd Koninkrijk, Berkshire, vice-county 23, Windsor, aangewezen door Sell (1994: 45).² — Niet het erkennen waard: een niet-zaadvaste (!) kleurvariant.

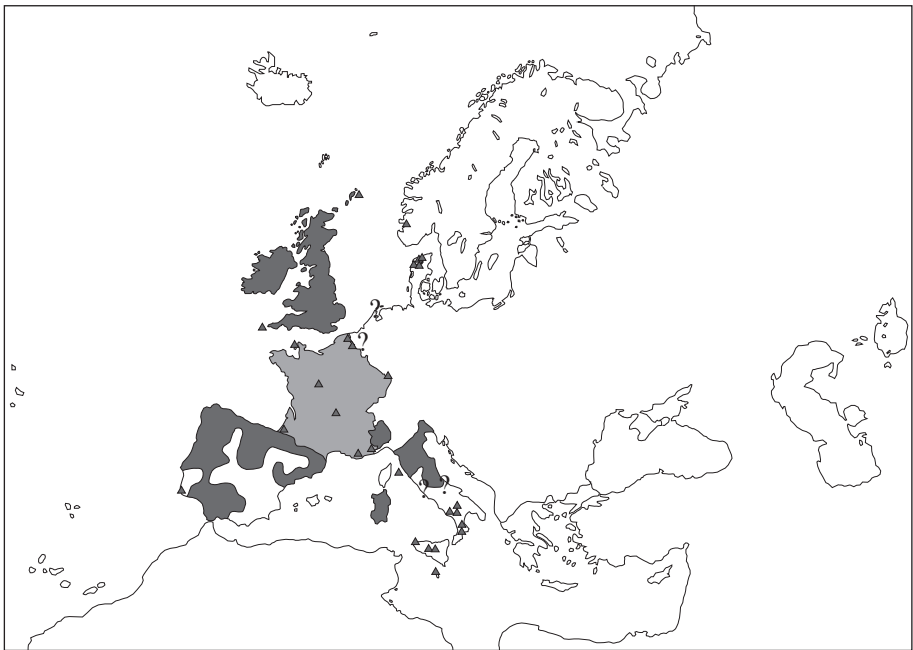

Fig. 8. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *fertilis* (A.R.Clapham ex Laegaard) Stace. Het kaartje is gebaseerd op Jalas & Suominen⁷⁰ en Laegaard^{35 37} en bijgewerkt op grond van gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder Sell² en Stace.⁴⁰ De verspreiding in Frankrijk is onvoldoende bekend. Waarschijnlijk verwilderd in België.⁷⁸ Hier en daar ingevoerd in Nederland, zie Fig. 4. Kaartje: Hans Kruijer.

Ranunculus ficaria L. var. *ficaria* auct. (volgens auteurs, maar niet in de zin van het lectotype van de betreffende variëteit).

Ficaria verna Huds. subsp. *grandiflora* auct. non Hayek: Van der Meijden, Heukels' Fl. Ned., ed. 23: 255. 2005.

Planten tamelijk stijf met rechtopstaande tot verlengde stengels. Okselknolletjes afwezig. Bladeren tot 5 bij 5 cm. Bloemen 20–45 mm in diameter. Kroonbladen 10–20 bij 4–9 mm, randen meestal overlappend. Nootjes goed ontwikkeld, 2,5–3,5 bij 1,7–2,2 mm, min of meer kortharig.

Verspreiding — Denemarken (Jutland), België, Verenigd Koninkrijk, Ierland, Portugal, Spanje, Italië (inclusief Elba, Sardinië en verspreide locaties op Sicilië), Malta; de verspreiding in Frankrijk is onvoldoende bekend. Hier en daar ingevoerd in Nederland (als subsp. *grandiflora*), zie Fig. 4.

5. *Ficaria verna* Huds. subsp. *ficariiformis* (F.W.Schultz) Soó — Fig. 9

Ficaria verna Huds. subsp. *ficariiformis* (F.W.Schultz) Rouy & Foucaud ex Quézel & Santa, Nouv. Fl. Algérie 1: 369. 1962, comb. inval., sine basion.; Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 12: 111. 1966; B. Walln., Ann. Naturhist. Mus. Wien, 109B: 277. 2008, isoniem. — *Ficaria grandiflora* Robert, Pl. Phan. Toulon: 57, alleen naam, 112 (diagnose). 1838. — *Ranunculus calthifolius* auct. non Bluff et al. (1837): Jordan, Obs. Pl. Crit. 6: 2. 1847. — *Ranunculus ficariiformis* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 123. 1855; 260. 1858 ('*ficariaeformis*'); G.Beck, Glasn. Zemaljsk.

Fig. 9. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *ficariiformis* (F.W.Schultz) Soó. Het kaartje is gebaseerd op Jalas & Suominen⁷⁰ (Europa) en Meusel et al.⁷¹ (elders) en bijgewerkt op grond van gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder Qaier⁷⁹ en Stace.⁴⁰ Kaartje: Hans Kruijjer.

- Muz. Bosne Hercegovine 26: 456. 1914. (n.v.), isoniem; nieuwe naam vanwege *Ranunculus grandiflorus* L. (1753). — *Ficaria grandiflora* Robert var. *incumbens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 123. 1855, nom. alt., inval. = *Ficaria ranunculoides* Roth (“Moench”) var. *grandiflora* Robert) F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 123. 1855. — *Ficaria roberti* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 8, 15. 1854; 346. 1866; 378. 1869. — *Ranunculus ficaria* L. var. *grandiflorus* (Robert) Strobl, Österr. Bot. Zeitschr. 28: 109. 1878 (‘*grandiflora*’). — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *ficariiformis* (F.W.Schultz) Rouy & Foucaud, Fl. France 1: 73. 1893 [eerste naam op ondersoortsniveau. Het gebruik van subsp. *grandiflora*, -us is daarom dus overbodig (“nomen superfluum”) en onwettig]. — [*Ficaria ranunculoides* Roth subsp. *grandiflora* (Robert) Coste, Fl. Descr. France 3: 750. 1906, comb. niet gemaakt: “à ajouter comme sous-espèce”]. — *Ficaria ranunculoides* Roth subsp. *grandiflora* (Robert) Robert ex Cadevall & Sallent, Fl. Catalunya 1: 42. 1913, nom. superfl. — *Ranunculus ficaria* L. subsp. *grandiflora* (Robert) Coutinho, Fl. Portugal: 232. 1913, nom. superfl. — *Ficaria verna* Huds. var. *grandiflora* (Robert) Robert ex Pau, Mem. Real Sc. Esp. Hist. Nat. 12: 272. 1924, nom. altern., even verderop noemt Pau het een soort. — *Ficaria verna* Huds. subsp. *grandiflora* (Robert) Hayek, Feddes Repert. 30: 327. 1927, nom. superfl.; Cif. & Giacom., Nomencl. Fl. Ital. 2: 329. 1954, isoniem, comb. inval. (sine basion.). — *Ficaria ficariiformis* O.Schwarz, Feddes Repert. 36: 84. 1934, ongeldig, in synon. onder *F. grandiflora* Robert, en dus niet door Schwarz zelf geaccepteerd; O.Schwarz ex A.W.Hill, Index Kew., Suppl. 9: 116. 1938, ongeldig, niet als nieuw bedoeld. — *Ranunculus ficaria* L. forma *incumbens* Maire, Fl. Afr. Nord 11: 200. 1964, non F.W.Schultz (1855, 1861). — *Ficaria calthifolia* Rehb. subsp. *grandiflora* (Robert) Trinajstić, Zborn. I. Simp. Biosist. Jugosl.: 160. 1971, nom. superfl. — Type: niet aangegeven. — Neotype: *Choulette* in *F. Schultz, Herb. Norm. Suppl. 1, no. ad 407* (CGE; L, iso), Frankrijk, Dépt. Alpes Maritimes, Nice, ten onrechte aangewezen door Sell (1994: 46)², omdat deze collecties bestaan uit bloeiend (10 februari 1866) en vruchtdragend (20 maart 1866) materiaal. Daarom wordt hier het vruchtdragende exemplaar in *H. Hanry in F. Schultz, Herb. Norm., Cent. 5, no. 407* (L) aangewezen als neotype. De bloeiende exemplaren zijn syntypes. Het is bovendien niet onmogelijk, dat er zich origineel materiaal van Robert via het herbarium van Barnéoud in FI, G of P (niet MPU!) bevindt [zie Stafleu & Menega (1992)¹⁷].
- Ficaria ranunculoides* Roth forma *parviflora* Peterm., Fl. Lips.: 409. 1838. — *Ficaria verna* Huds. forma *parviflora* (Peterm.) Soó, Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 12: 111. 1966. — Syntypes: *Herb. Petermann* (LZ, verloren), Duitsland, Leipzig, diverse lokaliteiten.
- Ficaria grandiflora* Robert var. *divergens* F.W.Schultz, Arch. Fl. 1: 123. 1855, naam. — Bewijsstuk: niet aangegeven.
- Ranunculus ficaria* L. var. *intermedius* Ball, J. Linn. Soc. 16: 304. 1877. — *Ranunculus ficaria* L. forma *intermedia* (Ball) Maire in Jahandiez & Maire, Cat. Maroc.: 253. 1931 (‘*intermedia*’). — *Ficaria verna* Huds. var. *intermedia* (Ball) Font Quer, op het gedrukte veldetiket van Iter Maroc. 1930 # 211. — Type: *Ball, s.n.* (?E, ?K), Marokko, Tanger, Mt. Djebel Kebir.
- Ranunculus ficaria* L. forma *crenatolobata* Strobl, Österr. Bot. Zeitschr. 28: 110. 1878. — Type: *Herb. Strobl s.n.* (GJO, holo), Sicilië, Nebrodi Gebergte, Sapone Vallei, Bonafede (of is dat de verzamelaar?).
- Ranunculus ficaria* L. forma *subintegra* Strobl, Österr. Bot. Zeitschr. 28: 110. 1878. — Syntypes: *Todaro Exsic. in Herb Strobl s.n.* (GJO, PAL, en elders), Sicilië, Catania; Nebrodi Gebergte.
- Ranunculus ficaria* L. forma *micraster* Beck., Fl. Nieder-Österr.: 416. 1890. — *Ficaria verna* Huds. forma *micraster* (Beck.) A. Nyár, Fl. Repub. Popul. Roman. 2: 560. 1953. — Type: niet vermeld (mogelijk in PRC, W), Nieder-Österreich (Neder-Oostenrijk).
- Ficaria degenii* Hervier, Bull. Acad. Int. Géogr. Bot. 15: 27. 1905 (‘*degenii*’). — Type: *Debeaux & Reverchon 1131* (?P, holo; L), Spanje, Granada, Sierre del Cuarto.
- Ranunculus ficaria* L. forma *luxurians* Moss, Camb. Brit. Fl. 3: 126, t. 128. 1920. — Lectotype: *Hunnybun 14 April 1913* (CGE), Jersey, aangewezen door Sell (1994: 46).²
- Ficaria verna* Huds. forma *disjuncta* Pau, Mem. Real Soc. Esp. Hist. Nat. 12: 272. 1924. — *Ranunculus ficaria* L. forma *disjunctus* (Pau) Jahandiez & Maire, Cat. Maroc.: 253. 1931 (‘*disjuncta*’). — Syntypes: diverse plaatsen in Marokko, de voet van de Beni Hozmar wordt als enige met name genoemd (MA, en vele andere herbaria).
- Ficaria verna* Huds. var. *africana* Pau met een geldige diagnose op het gedrukte veldetiket voor Font-Quer, Iter Maroc. 1929 (1930) # 159. — *Ranunculus ficaria* L. forma *africanus* (Pau) Maire,

Fl. Afr. Nord 11: 200. 1964. — Type: *Font-Quer, Iter Maroc. 23 Maart 1929 (1930) # 159 (MA 40041, holo)*, Marokko, Rif, Mt. Tersetch.

Ficaria calthifolia auct. non Rechb.: Gren. & Godr., Fl. France 1: 39. 1832 wordt nogal eens geciteerd als slaand op een nieuwe soort, maar door hen niet bedoeld als nieuw, maar als fout gedetermineerd met Reichenbachs soort.

Stengels tamelijk fors. Okselknolletjes aanwezig. Bladeren 1–6 bij 1,5–6,5 cm. Bloemen 35–55 mm in diameter. Kroonbladen 17–26 bij 4–12 mm, randen al of niet overlappend. Nootjes goed ontwikkeld, tot 4–5 bij 2,5–3,5 mm, kortharig.

Verspreiding — Noordwest-Afrika: Marokko, Algerije, Tunesië, Libië (1 locatie), Portugal, Spanje (enkele verspreide locaties, Balearen), Italië (inclusief verspreide locaties op Sicilië), Malta, oostkust van de Adriatische Zee, de zuidoostelijke Balkan en rond de Egeïsche Zee, Kreta, West-Turkije, Cyprus, West-Syrië, Libanon en Israël; elders gekweekt. De verspreiding in Zuid-Frankrijk (1 locatie) is mogelijk onvoldoende bekend. Ingevoerd in Groot-Britannië⁴⁰ en de Verenigde Staten (Post et al., 2009) en Nieuw-Zeeland. — Stace⁴⁰ noemt de ondersoort als mogelijk inheems voor de Kanaaleilanden, Zuidwest-Engeland en Zuidwest-Wales, maar gezien zijn mediterrane verspreiding is verwilderde tuinaanplant hier waarschijnlijker.

6. *Ficaria verna* Huds. subsp. *ficarioides* (Bory & Chaub.) Veldk., comb. nov.

— Fig. 10

Ranunculus ficarioides Bory & Chaub., Exp. Sci Morée, Bot.: 156. 1832; Nouv. Fl. Pélop.: 34, t. 15, f. 2. 1838 (n.v.). — *Ficaria peloponnesica* Nyman, Syll. Fl. Eur.: 179. 1855, nom. superfl. — *Ficaria boryi* Heldr. ex Nyman, Consp. Fl. Eur.: 7. 1878, in syn. sub *F. peloponnesica*, etiketnaam van *Exs. Heldr. Pl. Graec., juni 1844, s.n.* (FI-Webb, WU-Hal., zonder diagnose of verwijzing); ex *Halácsy, Iter Graecum II a. 1893, s.n.*, comb. Op gedrukte etiketten voor twee vindplaatsen (Achaïa, Arcadia) met verwijzing naar Bory & Chaub., geldig, nom. superfl. (WU). — *Ficaria ficarioides* (Bory & Chaub.) Halácsy, Consp. Fl. Graec. 1: 26. 1900. — Type: *Chaubert s.n.* (G, holo; ?P, ?PC), Griekenland, Peleponesos, Morée, Mt. Taygetos, aangewezen door Strid [in Strid & Tan, Fl. Hellen. 2: 60. 2002].⁷⁷

Ranunculus ficarioides Bory & Chaub. var. *gracilis* Barbey in De Stefani, Fors.-Major & Barbey, Karpathos: 92. 1895. — *Ficaria ficarioides* (Bory & Chaub.) Halácsy var. *gracilis* (Barbey) Hayek, Feddes Repert. Beih. 30, 1: 327. 1927. — Lectotype: *Pichler 18* (G; ?W, ?WU), Griekenland, Karpathos, Mt. Kalilimni, 18 mei 1883, volgens Strid⁷⁷ in 2002: ‘Type’ (‘first step’); in dit artikel (‘second step’) aangewezen.

Stengels liggend tot rechtopstaand. Okselknolletjes afwezig. Bladeren 1,5–4 bij 1,2–4,5 cm. Bloemen 17–23 mm in diameter. Kroonbladen 7–10 mm lang, met niet overlappende randen. Nootjes kaal of verkalend.

Verspreiding — Griekenland, aan de Zuidoost-Egeïsche Zee (Karpathos, Kasos), Zuid-Turkije (Anti-Taurus, Cilicia).

Vermeldingen voor “Transkaukasië” (Georgië, Armenië, Azerbeidjan) slaan op *Ficaria verna* subsp. *kochii*.

7. *Ficaria verna* Huds. subsp. *kochii* (Ledeb.) Veldk., comb. nov. — Fig. 11

Ranunculus kochii Ledeb., Fl. Ross. 1: 731. 1842, nom. nov. — *Ficaria fascicularis* C.Koch, Linnaea 15: 249. 1841, non *Ranunculus fascicularis* Muhl. ex J.M. Bigelow (1814). — *Ficaria kochii* (Ledeb.) Iranshar & Rech.f., Fl. Iran. 171: 126, t. 111, 227, f. 1. 1992, nom. superfl.

(*R.* *fascicularis*). — Type: *C. Koch s.n.* (B, holo, verloren; LE), Georgië, Prov. Somchetia, “*in alpihus ilwensibus*”.

Ranunculus edulis Boiss. & Hohen. in Boiss., Diagn. I, 8: 4. 1849. — *Ficaria edulis* (Boiss. & Hohen.) Grossh., Monit. Jard. Bot. Tiflis 1926–27, n.s. 3–4: 17. 1927. — Type: *Boissier & Hohenacker in Kotschy, Pl. Pers. Bor. A °1846 no. 182* (G, holo), Rusland, Kabardino-Balkaria en Karachay-Cherkessia, Mt. Elbrus, Hasartschal.

Op basis van een gefundeerde schatting zijn hier ook de volgende namen in de synonymie opgenomen:

?*Ficaria varia* Otsch., Not. Syst. Geogr. Inst. Bot. Tbilis 25: 6. 1965. — Type: *Otschiauri s.n., 12 mei 1961* (TBI, holo), Georgië, Aragvi Rivier, bij Schuapcho.

?*Ficaria popovii* A.P.Khokhr., Bjull. Glavn. Bot. Sada, Moskva 73: 76. 1969. — Type: *Khokhrjakov s.n., 31 maart 1968* (MHA, holo), Georgië, Batumi Distr., Selenii Mys.

?*Ficaria popovii* A.P.Khokhr. var. *abchastica* A.P.Khokhr., Bjull. Glavn. Bot. Sada, Moskva 73: 77. 1969. — Type: *Khokhrjakov s.n., 6 april 1968* (MHA, holo), Georgië, Abchazië, Novii Afon Distr., bij Pschirzcha.

?*Ficaria calthifolia* Rechb. var. *adzharica* Kem.-Nath., Fl. Gruzii, ed. 2, 3: 241. 1975 (n.v.). — Type: n.v. (mogelijk in LE en BM, BP, C, HBG, K, LD, P, Z, ZT), Georgië, Adjara.

Plant vrij klein met korte stengels. Okselknolletjes afwezig. Bladeren min of meer wortelstandig, 2–4 bij 1.5–3 cm. Bloemen 22–45 mm in diameter. Kroonbladen 10–20 bij 3 mm, randen al of niet overlappend. Nootjes 2 mm lang, kaal.

Fig. 10. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *ficarioides* (Bory & Chaub.) Veldk. Het kaartje is gebaseerd op gebaseerd op Jalas & Suominen⁷⁰ en Meusel et al.⁷¹ en bijgewerkt op grond van gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder Davis⁷². Kaartje: Hans Kruijer.

Verspreiding — Turkije (West-Anatolië?, Noordoost- en Oost-Anatolië), Georgië, Armenië, Azerbeidzjan, Noordoost-Irak en Noord-en Midden-Iran (inclusief het grensgebied met Turkmenistan). Zou bloeien op plaatsen die net sneeuwvrij geworden zijn.⁸¹

Gebruik — Bladeren en stengels werden (na bereiding door middel van verhitting) gegeten met gekookte rijst.

Noot — Ik heb 'kochii' hier gehandhaafd, omdat het taxon met dit epitheton het beste bekend is.

Nog enkele andere namen

Ranunculus ficaria L. var. *leucoxantha* Guffroy, Bull. Union Soc. Franç. Hist. Nat. 7: 95. 1951, nom. inval., geen Latijnse beschrijving.— Bewijsstuk: *Herb. Guffroy s.n.* (mij onbekend), Frankrijk, Dépt. Seine-et-Oise. — Een bleekgele kleurvariant, waarschijnlijk van *Ficaria verna*.

Ficaria glacialis Fisch. in DC., Syst. Nat.: 305. 1817 ('1818'; 'Pansner') 305. — *Oxygraphis glacialis* (Fisch.) Bunge, Verz. Altai Pfl.: 47. 1836. — *Caltha glacialis* (Fisch.) Spreng., Syst. Veg. 2: 660. 1825. — Type: *Panzer s.n.* (G1543-7/1, holo; LE), Rusland, Zabaykalsky Krai, Dauria, Mt. Tchokondo. = *Ranunculus kamchaticus* DC.

Fig. 11. Verspreiding van *Ficaria verna* Huds. subsp. *kochii* (Ledeb.) Veldk. Het kaartje is gebaseerd op Meusel et al.⁷¹ en bijgewerkt op grond van gegevens uit de voor dit artikel geraadpleegde literatuur, waaronder Davis⁷² en Iranshar & Rechinger.⁸⁰ Kaartje: Hans Kruijer.

Met dank aan

Dr. C. Aedo (MA), Dr. A. Arneberg (S), Dr. G.G. Aymonin (P), Dr. R.M. Baldini (FI), dhr. N. Buiten (Haarlem), Dr. J. Danihelka (BRNU), Dr. T.W.J. Gadella (Bunnik), Dr. K.N. Gandhi (GH), Dr. J. Geml (L), Dr. W. Gutermann & Dr. E. Hörandl (WU), Drs. W. Holverda (L), Ms. B. Jahn & Dr. N. Kilian (B), Dr. J. Kirschner (PR), Dr. S. Laegaard (AAU), Dr. C. Stace (Ullesthorpe, V.K.), Dr. F. Verloove (BR) en Dr. G. Zijlstra (U) voor discussies en aanvullende informatie. Grote dank is verschuldigd aan Dr. B.J.M. Zonneveld (L) en Dr. J.D. Kruijer (L) voor hun samenwerking bij het schrijven van dit verhaaltje en Dr. Kruijer ook voor het maken van de verspreidingskaarten.

Bijlage

Uitleg en toelichting bij enkele nomenclatorische regels en termen

De regels voor de naamgeving van planten, wild of gekweekt, schimmels, algen, dieren, bacteria of virussen hebben HELEMAAL NIETS met biologie te maken, maar veel meer met iets als patentrecht. De regels zijn vastgelegd in de Nomenclatorische Codes voor die diverse groepen. Voor schimmels, algen en planten is dat de International Code of Nomenclature, zoals vastgelegd tijdens het Botanisch Congres in Melbourne.⁸²

Vanwege de verfijnde juridische teksten in de International Code of Nomenclature⁸² ga ik hieronder maar ‘grotweg’ op enkele nomenclatorische regels en termen in.

Een kleine cursus nomenclatuur

Ten eerste: je hoeft je aan die regels niet te houden, je krijgt geen boete als je er tegen zondigt, alleen de door jou voorgestelde naam wordt door de collega's niet geaccepteerd, en als je het stelselmatig doet, ben je je goede naam als wetenschapper kwijt.

Een paar basisbegrippen

TAXON — Een ‘taxon’ (meervoud ‘taxa’) is een taxonomische eenheid zonder rang. Rangen variëren van regnum (koninkrijk, bij planten) tot een fase in de ontwikkeling (kiemplant, rups), genetische vorm (kloon, denk aan de vele vormen van bijvoorbeeld tulpen en de tetraploïde *Ficaria*), of orgaan (pollenkorrel, fossiel).

WETENSCHAPPELIJKE NAAM — Een wetenschappelijke naam bestaat uit twee of drie onderdelen: dat van het genus (*Ficaria*), dat van de soort (*verna*), en dat van het niveau daaronder (subsp. *fertilis*). De laatste twee heten epitheta (enkelv.: epitheton).

De vier basisprincipes: effectieve en geldige publicatie, prioriteit en type

EFFECTIEF — Tot 2012 konden alleen in druk verschenen zaken in nomenclatorische discussies gebruikt worden. Sinds 2012 zijn ook internet publicaties in een speciaal omschreven formaat toegestaan. Dus geen aantekeningen op herbariumvellen, namen genoemd in lezingen of namen vermeld op posters bij vergaderingen, in brieven, enz.

GELDIG — De vormen van publicatie volgens de regels, die de laatste versie van de Code⁸² voorschrijft. Bij de plantkunde zijn vanaf diverse jaartallen de aanwezigheid van Latijnse beschrijvingen of verwijzingen daarnaar (1936), aanwijzing van het type (1958), de plaats van bewaring ervan (1990) verplicht. Na 2012 is óf Latijn, óf Engels toegestaan. Ongeldig zijn dus namen, die daar niet aan voldoen.

PRIORITEIT — De regels van de nomenclatuur beginnen, althans voor bloemplanten, met de *Species plantarum* van Linnaeus (1 mei 1753).⁴⁶ Wie het eerste op of na die datum een naam publiceerde, heeft over het algemeen de voorrang: patentrecht, dat in de plantkunde niet verloopt. *Ficaria* Guett. (1754)⁹ heeft prioriteit over *Ficaria* Schaeffer (1760)⁸³ en *Ficaria* Huds. (1762).¹⁹

TYPE — Het bewijsstuk van de naam; een *nomenclatorisch* handvat om een naam te kunnen definiëren en niet meer dan dat. *Taxonomisch*, en zeker bij oude namen, zijn types vaak incompleet en moeilijk te duiden. Er zijn een heel aantal soorten types, en ik noem hier alleen maar die welke in dit artikel voorkomen. Een *type* is een (meestal gedroogd) exemplaar of afbeelding van het taxon, dat de beschrijver ('auteur') voor zich had, toen hij/zij het taxon beschreef. Het mag uit meerdere exemplaren bestaan (bijvoorbeeld bij relatief kleine planten, zoals *Ficaria*), maar die moeten wel gelijktijdig verzameld zijn. Dus *in de regel* kan een herbariumvel met zowel bloemen als vruchten van een *Ficaria* geen typemateriaal zijn, omdat ze niet gelijktijdig voorkomen.

Let op: naam en type zijn één en onscheidbaar. Absoluut eerst komt de taxonomie: als je het type-exemplaar tot een bepaald taxon rekent, dán pas komen de nomenclatorische consequenties. Dit wordt vaak met elkaar verward. Als je het type in een herbariumdoos hebt en je stopt er andere collecties bij die er volgens jou bij horen, dan is dat laatste een taxonomische daad. De inhoud van die doos draagt in de regel de naam van het oudste type, dat erin zit. Een ander zou het daar niet mee eens kunnen zijn en haalt vervolgens één of meer collecties uit de doos en stopt die in een andere doos (taxonomie). Het taxon in die andere doos krijgt dan de naam van het oudste type in die doos (nomenclatuur).

Een wijdverbreid misverstand: een type is absoluut niet 'typisch' voor het taxon. Neem nou dat voor de Mens, *Homo sapiens* L. Om te beginnen al, wat is typisch voor de soort Mens: man of vrouw, kind of volwassene, wit, zwart, bruin, geel of rood? Enzovoorts. Soms ontbreken cruciale fases: de exemplaren zijn bloeiend ('kind') en dan zijn er in het geval van *Ficaria* nog geen okselknolletjes of nootjes ('volwassene'). Dat maakt de interpretatie er dus niet eenvoudiger op. Voor de typificatie van *Ranunculus ficaria* heb ik geprobeerd een omweg te bewandelen om er achter te komen, wat de identiteit van het type van *Ranunculus ficaria* (waarschijnlijk) is.

Categorieën types

HOLOTYPE en ISOTYPE — Zoals de platina staaf in Parijs de ijkstok van de meter was, zo kan er maar één collectie, of een onderdeel daarvan (bijvoorbeeld een herbariumvel met meer dan één individu erop) het echte bewijsstuk voor de naam zijn: het *holotype*. Van die Parijse staaf zijn kopiën elders ondergebracht, en zo kunnen er ook duplicaten van het holotype zijn: de *isotypes*.

SYNTYPES en LECTOTYPE — Als de eerste beschrijver geen type heeft aangewezen, kan iemand anders dat later alsnog doen, waarbij hij moet kiezen uit de *syntypes*. Dat zij al het materiaal dat de eerste auteur in handen had, toen hij het taxon beschreef, of hij dat nou vermeldde of niet: exemplaren en al of niet gepubliceerde afbeeldingen. Vooral de oudere auteurs waren maar weinig duidelijk over hun types, hoe ze eraan gekomen waren, en waar ze gebleven zijn. Linnaeus, bijvoorbeeld, noemde maar zelden zijn eigen herbarium of bibliotheek, maar we weten, dat zijn publicaties daar voor een overgroot deel op gebaseerd waren. Vanwege de prioriteitsregel moet de eerste auteur die een type (*lectotype*) kiest voor een taxon waarvoor geen type is aangewezen, gevolgd worden. Je hoeft niet te beargumenteren, waarom je voor een bepaald lectotype kiest (al is dat wel zo informatief natuurlijk). Zo'n eerste keuze kan alleen verworpen worden, als er aantoonbare verschillen zijn met de oorspronkelijke beschrijving. Bijvoorbeeld: een exemplaar van een Engels taxon, dat in Nederland of Zweden niet voorkomt.

- EPITYPE — Een exemplaar dat het type verduidelijkt, omdat je aan het type iets niet kan zien, dat het epitype wel bezit. Bijvoorbeeld okselknolletjes en/of rijpe vruchten. Een epitype kan een willekeurig exemplaar zijn, bijvoorbeeld een exemplaar die je net zelf verzameld hebt.
- NEOTYPE — Als er niets van het oorspronkelijke materiaal gevonden kan worden, mag je iets anders aanwijzen, zelfs een vandaag door jezelf gemaakte collectie!
- TOPOTYPE (niet in de Code⁸²) — Een exemplaar van de oorspronkelijke vindplaats van het (lecto) type en zo een goede kandidaat voor een epi- of neotype.

Status van wetenschappelijke namen

WETTIG — Als een naam geldig is gepubliceerd (en dus ‘geldig’ is), is wettig de volgende stap. Onwettig zijn namen, die

- overbodig (nomen superfluum) zijn, dat wil zeggen dat als er voor een taxon in een bepaalde omschrijving en rang al een naam beschikbaar is, je die niet zomaar door een andere mag vervangen: *Ficaria ranunculoides* Roth (1788)⁸⁴ is overbodig, want *F. verna* Huds. (1762)¹⁹ was eerder.
- een homoniem is, dat wil zeggen een naam, die net zo geschreven is, maar die een *ander* type heeft: *Ranunculus ficaria* L. var. *bulbifer* Marsden-Jones (1935)²³ heeft een ander type dan de eerdere van Albert (1908).⁴²
- een isoniem is, dat wil zeggen dezelfde naam met *hetzelfde* type, maar voorgesteld door een andere auteur op een andere moment: *Ficaria* Schaeffer (1760)⁸³ en *Ficaria* Huds. (1762)¹⁹ zijn latere isoniemen van *Ficaria* Guett. (1754).⁹ Het latere isoniem heeft alleen bibliografische en geen nomenclatorische status en de citatie moet ‘verbeterd’ worden.
- een autoniem is, dat wil zeggen een automatische gegenereerde naam voor alle infragenerische en infraspecifiche rangen, waarin zich het type van het geslacht of de soort bevindt. Een andere naam mag niet gebruikt worden en is ongeldig. Autoniemen hebben geen auteurscitaat. Dus: *Ficaria verna* Huds. subsp. *verna* heeft voorrang boven elke andere naam voor het taxon op dat niveau, omdat het type daarin zit. Bij *F. verna* hebben we dus het probleem: is het autoniem het taxon waarin de fertiele diploïd zit, of is het de tetraploïde knolletjesdrager?

CORRECT — is dan de naam, die uiteindelijk overblijft en dus gebruikt moet worden wanneer aan alle voorwaarden van de voorgaande regeltjes voldaan is: *Ficaria verna* Huds.

Als dit resultaat de stabiliteit in de gebruikelijke naamgeving ernstig verstoort, dan kan een incorrecte naam geconserveerd worden over een correcte, die dan na toestemming door een Nomenclatorische Commissie verworpen wordt en hebben we het zaakje zo weer recht gebreid. Bij *Ficaria* c.s. komt dit niet voor.

Dit alles overziend werd volgens de officiële nomenclatuurregels Speenkruid door Linnaeus in 1753 het eerst beschreven als *Ranunculus ficaria*.⁴⁶ Normaliter, als je een soort van het ene geslacht (*Ranunculus*) naar het andere (*Ficaria*) overbrengt, moet je de soortnaam (epitheton) meenemen, en dan zou het *Ficaria ficaria* moeten worden. Die combinatie werd gemaakt door Karsten in 1882.⁸⁵ Helaas: zo’n dubbele naam heet een *tautoniem*. In de zoölogie is dat heel gewoon (*Bufo bufo* L. voor de Pad), maar in de botanie is dat ten strengste verboden en moet er een ander epitheton gebruikt worden. In *Ficaria* is daarom de oudste combinatie *F. verna* Huds. uit 1762.¹⁹ Latere combinaties zijn onwettige herbenoemingen, want onnodig, overbodig (superfluous), bijvoorbeeld *F. ranunculoides* Roth (1788)⁸⁴ – waar Moench (1794)⁸⁶ vaak als de auteur van wordt genoemd, maar, hij citeerde Roth, zodat de combinatie niet aan Moench toegeschreven kan worden. Dat krijg je ervan, als iedereen alles van elkaar overschrijft zonder naar de bronnen terug te gaan! *Ranunculus praecox* Salisb. (1796), *F. vulgaris* Jaume St.-Hil. (1808), *F. communis* Dum.-Cours. (1811) en *R. claviformis* Dulac. (1867) zijn zo eveneens overbodig.^{87–90}

Aan de andere kant, om het nog een beetje ingewikkelder te maken, moet je, als je een soort verdeelt in lagere rangen, voor één ervan het soortepitheton herhalen, namelijk voor dat deel, waarin het bewijsstuk, het type, van de naam van de soort zit, het zogenaamde autoniem. Dit autoniem ontstaat automatisch – ook al wordt die niet genoemd – wanneer je een atypische ondersoort of variëteit beschrijft en is even oud en heeft er prioriteit over. Voor velen een instinker! Dus de variëteit *Ficaria verna* Huds. var. *bulbifera* beschreven door Desportesin 1838 genereerde automatisch *F. verna* Huds. var. *ficaria*, die hij in zijn opsomming van de variëteiten als naam impliciet wel had, maar niet benoemde: zijn opsomming begon met de letter B en liep door tot de letter D, de letter A met de daarbij horende variëteit ontbrak.⁹¹ Let op! Dit is nomenclatuur! Wat Desportes *taxonomisch* voor ogen had bij het beschrijven van zijn variëteit gaat te ver om hier te behandelen.

1. L. Benson. 1954. Supplement to the treatise on the North American Ranunculi. Amer. Midl. Nat. 52: 369.
2. P.D. Sell. 1994. *Ranunculus ficaria* L. sensu lato. Watsonia 20: 41–50.
3. R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23: 255. Wolters-Noordhoff, Groningen / Houten.
4. A.A. Pulle. 1952. Compendium van de terminologie, nomenclatuur en systematiek der zaadplanten, ed. 3: 78–79. Oosthoek, Utrecht.
5. E. Hörandl et al. 2005. Phylogenetic relationships and evolutionary traits in *Ranunculus* s.l. (Ranunculaceae) inferred from ITS sequence analysis. Molec. Phylog. Evol. 36: 305–327.
6. O. Paun, C. Lehnebach, J.T. Johansson, P. Lockhart & E. Hörandl. 2005. Phylogenetic relationships and biogeography of *Ranunculus* and allied genera (Ranunculaceae) in the Mediterranean region and in the European alpine system. Taxon 54: 911–930.
7. C.A. Lehnebach, A. Cano, C. Monsalve, P. McLenachan, E. Hörandl & P. Lockhart. 2007. Phylogenetic relationships of the monotypic Peruvian genus *Laccopetalum* (Ranunculaceae). Pl. Syst. Evol. 264: 109–116.
8. K. Emadzade, C. Lehnebach, P. Lockhart & E. Hörandl. 2010. A molecular phylogeny, morphology and classification of genera of Ranunculeae (Ranunculaceae). Taxon 59: 809–828.
9. J.É. Guettard. 1754. Huitième mémoire sur les glandes des plantes. Hist. Acad. Roy. Sci. Mém. Math. Phys. (Paris 4to) 1750: 355.
10. J.F. Schur. 1877. Phytographische Mittheilungen über Pflanzenformen aus verschiedenen Florengebieten des Oesterreichischen Kaiserstaates. Verh. Naturf. Vereins Brünn 15, 2: 29–33.
11. M. Gandoger. 1883. Flora Europae 1: 122–128. Savy, Parijs etc. — Dit werk staat op de botanische 'zwarte lijst'. Deze 'zwarte lijst' is een appendix van de International Code of Nomenclature (McNeill et al, 2012) en is als 'Appendix VI Suppressed works' opgenomen in: J.H. Wiersma, J. McNeill, N.J. Turland, F.R. Barrie, W.R. Buck, V. Demoulin, W. Greuter, D.L. Hawksworth, P.S. Herendeen, S. Knapp, K. Marhold, J. Prado, W.F. Prud'homme van Reine & G.F. Smith. 2014 ['2015']. International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Melbourne Code). Appendices II–VIII. Regnum Veg. 157: i–xix, 1–492.
12. G. Hegi. 1912. Illustrierte Flora von Mittel-Europa 3: 542 544, t. 118, f. 1, fig. 684, 685. Lehman, München.
13. A. Nyárády. 1953. Ranunculaceae. Flora Reipublicae Popularis Romanicae 2: 559–560. Academia Reipublicae Popularis Romanicae, Boekarest.
14. R. Maire. 1964. Flore de l'Afrique du Nord 11: 197–201, t. 90. Lechevalier, Parijs.
15. T.G. Tutin. 1964. In: T.G. Tutin, V.H. Heywood, N.A. Burges, D.H. Valentine, S.M. Walters & D.A. Webb (red.), Flora europaea 1. Lycopodiaceae to Platanaceae: 233–234. Cambridge University Press, Cambridge.
16. R. Soó & A. Borhidi. 1966. Über einige Formenkreise der ungarischen und karpatischen Flora IV. *Ficaria*. Ann. Univ. Sci. Budapest Rolando Eötvös, Sect. Biol. 8: 297–300.
17. F.A. Stafleu & R.S. Cowan. 1976–1988. Taxonomic Literature, ed. 2, deel 1–7. Regnum Veg. 94, 98, 105, 110, 112, 115 & 116. — F.A. Stafleu & E.A. Mennega. 1992–2000. Taxonomic Literature, ed. 2, supplement 1–7. Regnum Veg. 125, 130, 132, 134, 135 & 137. — (Zie ook de website: www.sil.si.edu/digitalcollections/tl-2/index.cfm).

18. J. Lanjouw & F.A. Stafleu. 1954–1957. Index herbariorum. Part II. Collectors, deel 1 & 2. Regnum Veg. 2 & 9. — M.N. Chaudri, I.H. Vegter, C.M. de Wal. 1972. Index herbariorum. Part II. Collectors, deel 3. Regnum Veg. 86. — I.H. Vegter. 1976–1988. Index herbariorum. Part II. Collectors, deel 4–6. Regnum Veg. 93, 109, 114 & 117. — (Zie ook de website: sweetgum.nybg.org/ih/).
19. W. Hudson. 1762. Flora anglica: 213–214. Nourse & Moran, Londen. (Zie ook de webpagina: <https://archive.org/details/gulielmihudsoni01hudsgoog>).
20. D. Clos. 1852. Étude organographique de la Ficaria. Ann. Sci. Nat. III, 17: 129–142.
21. C.R. Metcalfe. 1939. The sexual reproduction of *Ranunculus ficaria*. Ann. Bot. n.s. 3: 91–103.
22. K. Taylor & B. Markham. 1978. Biological flora of the British Isles, *Ranunculus ficaria* L. J. Ecol. 66: 1011–1031.
23. E.M. Marsden-Jones. 1935. *Ranunculus ficaria*: life history and pollination. J. Linn. Soc. Bot. 50: 39–55.
24. B.J.M. Zonneveld. 2015. De verschillende genoombewegingen van Europese *Ficaria* Huds. (Ranunculaceae) duiden op acht soorten. Gorteria 37: 118–139. (Deze aflevering van Gorteria).
25. J. Dostál. 1989. Nová květena ČSSR 1: 258. Academia Praha, Praag.
26. A. Lawalrée. 1955. Flore générale de Belgique. Spermatophytes 2: 58–60. Botanische Tuin, Brussel.
27. J. Holub. 1961. Bemerkungen über wenig bekannte Pflanzen der Flora der CSSSR. Preslia 33: 400, 403.
28. Å. Löve. & D. Löve. 1961. Some nomenclatural changes in the European flora. II. Sub-specific categories. Bot. Not. 14: 52.
29. J. Damboldt & W. Zimmermann. 1974. Ranunculaceae. In: G. Hegi, Illustrierte Flora von Mitteleuropa ed. 2, 3, 3: 243–246. Hanser, München.
30. J. Lambinon. 1981. Le nom correct de la ficaria à bulbilles: *Ranunculus ficaria* L. subsp. *bulbilifer* Lambinon nom. nov. Bull. Jard. Nat. Nat. Belg. 51: 461–466.
31. A. Hayek. 1927. Prodromus florae peninsulae balcanicae. Feddes Repert. Beih. 30, 1: 327.
32. A.R. Clapham, T.G. Tutin & E.F. Warburg. 1952. Flora of the British Isles: 101. University Press, Cambridge.
33. E. Janchen. 1957. Catalogus florae Austriae 1: 203. Springer Verlag, Wenen.
34. S. Laegaard. 1966. *Ranunculus ficaria* ssp. *fertilis* in Denmark. Bot. Tidsskr. 61: 295–297.
35. S. Laegaard. 1981. To underarter af Vorterod i Danmark. Urt 5 (“81.3”): 87–90.
36. S. Laegaard. 2001 (‘2000’). Validation of *Ranunculus ficaria* L. ssp. *fertilis* Clapham ex Laegaard (Ranunculaceae). Nordic J. Bot. 20: 525–526.
37. S. Laegaard. 2001. In: Jonsell, Flora nordica 2: 230–231. Kungliga Vetenskapsakademien, Stockholm.
38. J. Lambinon, L. Delvosalle & J. DuVigneaud. 2004. Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines, ed. 5: 82. Patrimoine du Jardin botanique national de Belgique, Meise.
39. C. Stace. 2009. Eleven new combinations in the British flora. Watsonia 27: 246.
40. C. Stace. 2010. New Flora of the British Isles, ed. 3: 118–119. Cambridge University Press, Cambridge, etc.
41. M.J.-B. Noulet. 1837. Flore du bassin Sous-Pyrénéen: 16. Paya, Toulouse.
42. A. Albert. 1908. In: A. Albert & E. Jahandiez. Catalogue des plantes vasculaires qui croissent naturellement dans le Département du Var: 7. Klincksieck, Parijs.
43. Å. Löve. 1961. Biosystematics and classification of apomicts. In: V.H. Heywood (red.), Problems of taxonomy and distribution in the European flora. Feddes Repert. 63: 141.
44. P.N. Ovchinnikov. 1937. *Ficaria*. Fl. SSSR 7: 333. Izdatel’stvo Akademii Nauk SSSR, Moskou / St. Petersburg.
45. C. Linnaeus. 1737. Hortus cliffortianus: 228. Amsterdam.
46. C. Linnaeus. 1753. Species plantarum: 550. Salvius, Stockholm.
47. C.H. Andreas. 1966. Enkele infraspecificke taxa bij *Ranunculus ficaria* L. Gorteria 3: 11–12.
48. T.W.J. Gadella. 1977-a. Diploid *Ranunculus ficaria* L. in the Netherlands. Proc. Kon. Ned. Akad. Wet. C. 80: 80–82.

49. T.W.J. Gadella. 1977-b. De fertiele vorm van het Speenkruid, *Ranunculus ficaria* L. ssp. *ficaria*, nieuw voor Nederland. *Levende Nat.* 80: 131–142.
50. T.W.J. Gadella. 1978. Het Texelse Speenkruid. *Levende Nat.* 81: 171–173.
51. E.J. Weeda. 1985. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 1: 237–239. IVN in samenwerking met VARA en VEWIN, Amsterdam.
52. Brief van T.W.J. Gadella van 2014. Niet in mijn archief.
53. C.J. Marchant & C.A. Brighton. 1974. Cytological diversity and triploid frequency in a complex population of *Ranunculus ficaria* L. *Ann. Bot.* 38: 7–15.
54. R. van der Meijden, E.J. Weeda, F.A.C.B. Adema & G.J. de Joncheere. 1983. Heukels/Van der Meijden. Flora van Nederland, ed. 20: 137. Wolters-Noordhoff, Groningen.
55. R. van der Meijden, E.J. Weeda, W.J. Holverda & P.H. Hovenkamp. 1990. Heukels' Flora van Nederland, ed. 21: 151. Wolters-Noordhoff, Groningen.
56. R. van der Meijden. 1996. Heukels' Flora van Nederland, ed. 22: 92. Wolters-Noordhoff, Groningen.
57. R. van der Meijden, C.L. Plate & E.J. Weeda (red.). 1989. Atlas van de Nederlandse flora. 3. Minder zeldzame en algemene soorten: 131, t. 1047. Rijksherbarium/Hortus Botanicus, Leiden.
58. Persoonlijke mededeling van S. Laegaard.
59. B. Mossberg. 1992. Den nordiska floran: 137. Brepols, Turnhout.
60. J.-M. Tison & B. de Foucault. 2014. Flora gallica, Flore de France: 946. Biotope Éditions, Mèze.
61. F.A.P. de Garsault. 1764. Les figures et animaux d'usage en médecine. Garsault, Paris. Opus utique rejiciendum.
62. A. Kerner von Marilaun. 1891. Pflanzenleben. 2. Geschichte der Pflanzen: 746. Bibliographisches Institut, Leipzig, Wenen.
63. A. Kerner von Marilaun. 1902. Het leven der planten 4: 190 (V. Bruinsma, vert.). Schillemans & Van Belkum, Zutphen.
64. A. Neilreich. 1859. Flora von Nieder-Oesterreich: 685–686. Gerold's Sohn, Wenen.
65. O. Brunfels. 1530. Herbarium vivae eicones: 215. Schott, Straatsburg, (n.v.).
66. H.B. Ruppilius. 1718. Flora ienensis.: 145. Bailliar., Frankfurt, Leipzig.
67. J.J. Dillenius. 1719. Catalogus plantarum sponte circa Geissam nascentium ... ("Nov. Gen.") Appendix: 108, t. 5. Von Sande, Frankfurt am Main. (n.v.).
68. A. Haller. 1742. Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenarum. 1: 321. Vandenhoeck, Göttingen. (n.v.).
69. A.R. Post, A. Krings, W.A. Wall & J.C. Neal. 2009. Introduced Lesser celandine (*Ranunculus ficaria*, Ranunculaceae) and its putative subspecies in the United States: amorphometric analysis. *J. Bot. Res. Inst. Texas* 3: 193–209.
70. J. Jalas & J. Suominen (red.). 1989. Atlas florae europaeae. 8. Nymphaeaceae to Ranunculaceae: 184–188, t. 1833–1838. Akateeminen Kirjakauppa, Helsinki.
71. H. Meusel, E. Jäger & E. Weinert. 1965. Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora, Karten: 168. Fischer, Jena.
72. H. Davis. 1965, Flora of Turkey 4, 2: 193–195. University Press, Edinburgh.
73. E.G. Nyárády. 1941. Neue Beiträge zur Kenntnis der Flora von Kolozsvár. *Bot. Közlem.* 38: 137–138.
74. I. Prodan. 1939. Flora pentru determinarea si descrierea plantelor ce cresc in România. ed. 2, 1: 351. Cluj. (n.v.).
75. P.D. Sell. 1991. A new subspecies of *Ranunculus ficaria* L. *Bot. J. Linn. Soc.* 106: 117–118.
76. A. Strid. 1986. Mountain flora of Greece 1: 221. Cambridge University Press, Cambridge, etc.
77. A. Strid & K. Tan. 2002. Flora hellenica 2: 38, 59–60. Gantner, Ruggell.
78. Persoonlijke mededeling van F. Verloove.
79. M. Qaier. 1984. Ranunculaceae. In: M.H. Jafri & A. El-Gadi (red.), Flora of Libya 108: 39. Faateh University, Tripoli.
80. M. Iranshar & K. H. Rechinger. 1992. Ranunculaceae. *Fl. Iran.* 171: 126, t. 111, 227, f. 1.
81. C.C. Townsend 1980. Flora of Iraq 4, 2: 738, t. 129. Ministry of Agriculture & Agrarian Reform, Bagdad.

82. J. McNeill, F.R. Barrie, W.R. Buck, V. Demoulin, W. Greuter, D.L. Hawksworth, P.S. Herendeen, S. Knapp, K. Marhold, J. Prado, W.F. Prud'homme van Reine, G.F. Smith, J.H. Wiersma & N.J. Turland. 2012. International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Melbourne Code). *Regnum Veg.* 154: i–xxx, 1–208.
83. J.C. Schaeffer. 1760. *Botanica expeditior*: 156. Weiss, Regensburg.
84. A.W. Roth. 1788. *Tentamen florae germanicae* 1: 241. Müller, Leipzig.
85. H. Karsten. 1882. *Deutsche Flora*: 565. Spaeth, Berlijn.
86. C. Moench. 1794. *Methodus*: 215. Marburg.
87. R.A. Salisbury. 1796. *Prodromus stirpium chapin horto ad Chapel Allerton vigentium*: 372. Hooker, Londen: 372.
88. J.H. Jaume Saint-Hilaire. 1808. *Plantes de France* 2: 50.
89. G.L.M. Dumont de Courset. 1811. *Le botaniste cultivateur*, ed. 2, 4: 445. Déterville, Coujon, Parijs.
90. J. Dulac. 1867. *Flore du Département des Hautes-Pyrénées*: 221. Savy, Parijs.
91. N. Desportes. 1838. *Flore de la Sarthe et de la Mayenne*: 7. Richelet, Le Man; Roret, Parijs.
92. B.J.M. Zonneveld heeft het gewicht van de celkern van een collectie uit Noordwest-Kazachstan gemeten en beschouwt zijn plant als behorend tot *Ficaria stepporum*.²⁴ Toen bovenstaand verhaal afgesloten was, heb ik een jong exemplaar van zijn bewijsmateriaal gezien (10 april 2015) en geconstateerd dat deze plant nog het meeste lijkt op subsp. *ficarioides*, die echter een ander verspreidingsgebied heeft (vergelijk Fig. 10 met Fig. 6).

Plant klein, stengel ca. 10 cm lang, rechtopstaand. Okselknolletjes afwezig. Bladsteel ca. 15 mm lang. Bladschijf omgekeerd hartvormig, ca. 20 bij 20 mm, lobben en top afgerond, rand minutieus afgeplat, gekarteld. Bloem ca. 20 mm in diameter. Kelkbladen 5–8 bij 4 mm. Kroonbladen niet overlappen, ca. 10 bij 3 mm. Nootjes kaal.

Bij gebrek aan meer en beter materiaal wil ik het taxon nog geen officiële ondersoort-combinatie geven.